№ 113 ԿԻՐԱԿԻ, 27 ՄԱՅԻՍԻ

1912
ՔԱՌԱՍՈՒՆՄԷԿԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԿԻՐԱԿԻ, 27 ՄԱՅԻՍԻ № 113

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ՍՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція „Мшакъ" Сергіевская ул., № 5 Tiflis, Rédaction „Mschak"
Խմբագրատան տելեֆօն № 2—53.

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամենլեզւով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.
Տպարանի տելեֆօն № 67.

«ՄՇԱԿԻ» խմբագրութիւնը յայտնում է, որ այսօր, մայիսի 27 ին, Խօջիվանքի գերեզմանատանը, «Մշակի» հիմնադիր

ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ

գերեզմանի վրա կը կատարվի հոգեհանգիստ։ Սկիզբն է առաւօտեան ժամը 11-ին։

ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿ „ՄՇԱԿԻ"

Լոյս տեսաւ ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿ «ՄՇԱԿԻ»—«ՏԱՐԱՑԻ» փառահեղ ԱԼՄԱՆԱԽԸ։
ԳԻՆԸ 3 Ր., ՎԵԼԵՆՈՎԻ ԹղԹի վրա 10 ր.։
Այսօր, յոբելեանի տօնախմբութեան ամբողջ օրը, մայիսի 26-ին, Թիֆլիսում «ՄՇԱԿԻ» բաժանորդների համար 1 ր. 50 կ.։ Մայիսի 27-ից անխտիր ամենքի համար 3 ր.։ Վելենովի վրա պատկերները մնում են անկատար։
Դիմել՝ ТИФЛИСЪ, БЮРО ПЕЧАТИ, Головинскій пр., 41. 26. 1—1

„ՄՇԱԿԻ" ՅՈԲԵԼԵԱՆԱԿԱՆ ԲԻՒՐՈՆ

սրանով յայտարարում է ի գիտութիւն, որ ի պատիւ «Մշակի» խմբագրութեան տրվելիք

ԲԱՆԿԵՏԸ

տեղի է ունենալու վաղը, կիրակի, մայիսի 27-ին, ԱՐՏԻՍՏԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԱՄԱՐԱՅԻՆ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ։
(Միխայլովսկի պր., Վէտցել հիւրանոցի մօտ)
Սկիզբն է ցերեկվայ ժամը 3-ին
Բանկէտին մասնակցել ցանկացողները հրաւիրվում են ստորագրվել վաղօրօք «Մշակի» գրասենեակում—շաբաթ՝ առաւօտեան ժամը 9-ից մինչև 11-ը և ժ. 1-ից մինչև 3-ը, կիրակի՝ ժամը 10-ից մինչև ժամը 12-ը։

ԲԺԻՇԿ
Տ. ՄԱԿԱՐԵԱՆ
Մասնագէտ սիֆիլիս, միզասեռական, վեներական եւ կաշուի հիւանդութիւնների, վերսկսեց ամառվայ ընդունելութիւնը
ՊԵԱՏԻԳՕՐՍԿՈՒՄ
Верхній бульв., д. Зипаловой.
(օ. մ.) տ. 353. 12—4

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ
ՀԱՆՔԱՅԻՆ ՋՐԵՐ
Ա. Ն. Ա. Մ.
Պահանջեցէք ամենուրեք! ԲՈԺԻՉ
„ՆԱՐԶԱՆ" Սեղանատան „ԷՍՍԷՆՏՈՒԿԻ № 20."
ԷՍՍԵՆՏՈՒԿԵԱՆ (աղի-ալկալեան) №№ 4, 4 նոր, 6, 17, 18, 18 բիւվ. 2, 19, ԲԱՏԱԼԻՆԵԱՆ (անփոխարինելի լուծողական)։ ՍՄԻՐՆՕՎԵԱՆ-ԵՐԿԱԹԱՅԻՆ (պարունակում է մկնդեղ)։ ԷՍՍԵՆՏՈՒԿԵԱՆ ԼԷՊԵՇԿԱՆԵՐ (վերացնում է տապը)։ ԷՍՍԵՆՏՈՒԿԵԱՆ ԱՂ (փոխարինում է № 17 ջրին)։
ՋՐԵՐԻ ԵՒ ՄԹԵՐՔՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ ԴԻՄԵԼ ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՀԵՍՏԻՆ—ТИФЛИСЪ, Гановская, д. Гургенова, №№ 8—10. Тел. 898.
Գլխաւոր պահեստը Վարչութեան կից՝ Պեատիգօրսկում։ Պրէյս-կուրանտները ձրի։
(կ.) տ. Դիմել՝ Пятигорскъ, Управленіе водъ. 224. 39—8

ՎՐԱՑ ԱԶՆՈՒԱԿԱՆՆԵՐԻ ԹԱՏՐՈՆ

Կիրակի, մայիսի 27-ին
Դերասան Գ. ՄԻՐԱՂԵԱՆԸ հայ դերասանների մասնակցութեամբ
Ի պատիւ „Մ Շ Ա Կ" լրագրի եւ Գ. ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆԻ «ՊԷՊՕ» կոմեդիայի 40-ԱՄԵԱԿՆԵՐԻ կը կազմակերպէ հանդիսաւոր ներկայացում հետեւեալ ծրագրով
I
Երկու խօսք Գր. Արծրունու եւ Գ. Սունդուկեանի մասին
Կը խօսի Գ. Մ.
II
ՊԷՊՕ
Կոմէդիա 3 գործ. հեղ. Գ. Սունդուկեանի
Գլխաւոր դերակատարներն են՝ Էփէմեա՝ տ. Դուրեան-Արմէնեան, Շուշան՝ տ. Վարդունի, Պէպօ՝ Գ. Միրաղեան, Գիքօ՝ Գ. Տէր-Դաւթեան, Զիմզիմօվ՝ Ց. Տէր-Գրիգորեան, Կակուլի՝ Ա. Մամիկոնեան։
III
ԱՊՕԹԷՕԶ
„ՊԷՊՕՅԻ ԱՐՁԱՆԸ"
Սկիզբն է ժամը 9-ին. Տեղերի գները սովորական են։
Ռէժիսեօր-կարգադրիչ՝ Գ. Միրաղեան
Տոմսակները վաղօրօք կարելի է ստանալ Գ. Միրաղեանից, «Մշակի» խմբագրատանը, ժամը 1-ից մինչև 3-ը, իսկ ներկայացման օրը՝ Թատրոնի կասսայում։
տ. 371. 3—3

Գ. ԲԱՇԻՆՋԱՂԵԱՆԻ
ՆԿԱՐՆԵՐԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ
ԲԱՑ Է
Թիֆլիսի Ժողովարանի դահլիճում (Գօլօվ. պր.) առաւ. ժամը 10-ից մինչև երեկ. ժ. 6-ը։
(տ. օ.) տ. 378. 5—3

Երկուշաբթի, մայիսի 28-ին
ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԴԱՀԼԻՃՈՒՄ
նշանակված է
ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՅ ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆԱՅՆԱԳՈՐԾ. ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ
Զբաղմանց առարկաներ.
1) Փորձական և ցուցական դաշտերի դերը Անդրկովկասի լեռնային շրջանում։ Զեկուցում Ս. Արասխանեանի։
2) Վարդաբուծական փորձեր բժշկ. Բ. Նաւասարդեանի Թիֆլիսի բուծարանում։ Զեկուցում Ս. Քալանթարի։
3) Ընկերութեան ամառային գործունէութեան կազմակերպութիւնը։ Վարչութիւն։
4) Ընթացիկ հարցեր։
Սկիզբն է երեկոյեան ժամը 8-ին։ Կարող են ներկայ լինել կողմնակի անձինք։
380. 1—1

ԼՈՒՍԱՆԿԱՐԻՉ ՏԷՐ-ՂԵՒՈՆԴԵԱՆԻ
մօտ պատրաստ է եւ վաճառվում է
„ՄՇԱԿԻ" ԱՇԽԱՏԱԿԻՑՆԵՐԻ
ՅՈԲԵԼԵԱՆԱԿԱՆ ՆԿԱՐԸ
99 հոգուց բաղկացած, 40×50 սանտիմ մեծութեան
ԳԻՆՆ Է 3 ՌՈՒԲԼԻ
Օտար քաղաքներից պահանջողները վճարում են նաև ճանապարհածախք։
Դիմել՝ Тифлисъ, Николаевскій мостъ. Фотографія ТЕРЪ-ГЕВОНДЯНА.
(չ.ու.կ.) տ. 366. 0—3

ԲԺԻՇԿ
Ե. Ի. ՄԻՆԱՍԵԱՆՑ
Ներքին, երեխայոց և ստամոքսա-աղիքային հիւանդութիւններ։
Պրոֆ. Mathien-ի մասնագիտական կլինիկայից—Պարիզում։
Ընդունելութիւնը (առաւ. ժ. 9—11. (երեկ. ժ. 5—7.
Ելիզավետինսկայա փող. № 39. տէլ. № 1067.
(կ.չ.ու.). տ. 179. 100—26

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

«Մշակի» ներկայ համարը լոյս է տեսնում բոլոր յաւելուածական թերթ յոբելեանական տօնի առիթով։ Նա տպվում է ոչ սովորական բաժիններով, որպէսզի տեղ շահված լինի յոբելեանին վերաբերեալ նիւթերի համար։

Ստացված նիւթերի բազմութիւնը թոյլ չը տուեց պարունակել նրանց միանգամից մի համարում։ Շարունակութիւնը կը զետեղվի «Մշակի» հետեւեալ համարներում։

—

Երէկ, շաբաթ, մայիսի 26-ին, երեկոյեան Թիֆլիսի Արքունական թատրոնում տեղի ունեցաւ «Մշակ» լրագրի գոյութեան քառասնամեայ յոբելեանի հանդիսաւոր տօնակատարութիւնը։

Մանրամասն նկարագրութիւնը կը հաղորդենք երեքշաբթի օրվայ համարում։

Իսկ ներկայ համարում զետեղում ենք կարդացված ուղերձների մի մասը։

—

Երէկ, շաբաթ, մայիսի 26-ին, ցերեկվայ ժամը 12-ին, Վանքի մայր եկեղեցում տեղի ունեցաւ Գրիգոր Արծրունու և «Մշակի» հանգուցեալ աշխատակիցների հանդիսաւոր հոգեհանգիստը ներկայութեամբ Թիֆլիսի առաջնորդ Եփրեմ եպիսկոպոսի, քահանայական դասի բազմաթիւ անդամների, «Մշակի» խմբագրութեան անդամների և աշխատակիցների, Յոբելեան. Յանձնաժողովի անդամների, յոբելեանական պատգամաւորների, Թիֆլիսի մամուլի ներկայացուցիչների և երկսեռ բազմութեան։

—

Այսօր, կիրակի, մայիսի 27-ին, Թիֆլիսի Արտիստական Ընկ. ամառային այգում տեղի կունենայ յոբելեանական ճաշկերոյթ «Մշակի» քառասնամեայ յոբելեանի առիթով։

Ճաշկերոյթին մասնակցել ցանկացողները կարող են յայտնել այդ մասին Մնացական Մարտիրոսեանին։

—

Կովկասի Փոխարքան, թոյլատրելով կամաւոր նուիրատւութիւնների հանգանակութիւն «Մշակի» հրատարակչական ֆոնդի համար, սահմանել է ժամանակ մինչև 1912 թւի վերջը։ Այդ պատճառով այն անձերը, որոնք ցանկանում են աջակցած լինել ֆոնդի կազմութեանը, պէտք է աչքի առաջ ունենան յիշված հանգամանքը և վերջացնեն ժողովարարութեան վերաբերեալ գործերը ներկայ տարվայ ընթացքում։

Հրատարակչական ֆոնդի կազմութեան թոյլտւութիւնը մեզ յայտնված է Փոխարքայի դիւանատան կողմից մի թղթով, մակագրված ապրիլի 18-ից № 8787-ով։

Այս տեղեկութիւնը մենք հաղորդում ենք. որպէսզի մեր գաւառական համակրողները աչքի առաջ ունենան և կարողանան լուծել անակնկալ թիւրիմացութիւնները։

Նուիրատւութիւնների մասին տեղեկութիւնները կը տպվեն «Մշակ» լրագրում, ինչպէս հրատարակվել են մինչև այժմ արդէն տեղի ունեցած նուիրատւութիւնների ցուցակները։

ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԿՈՆԴԱԿԸ «ՄՇԱԿԻ» ՅՈԲԵԼԵԱՆԻ ԱՌԻԹՈՎ

—

ԳԷՈՐԳ ԾԱՌԱՅ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ եւ անհասանելի կամօքն Աստուծոյ Եպիսկոպոսապետ եւ Կաթուղիկոս Ամենայն Հայոց, Ծայրագոյն Պատրիարք համազգական նախամեծար աթոռոյ Արարատեան Առաքելական մայր եկեղեցւոյ սրբոյ կաթուղիկէ Էջմիածնի Պատուարժան անդամոց Յանձնաժողովոյ կատարման յոբելեանի «Մշակ» լրագրոյ՝ հարազատ որդւոյ Մայր Աթոռոյս՝ նուիրեմք ողջոյն Քրիստոսաւանդ և օրհնութիւն Հայրապետական։

Յանձնաժողովդ ի 20 անցելոյ ապրիլի ծանուցանէ մեզ, եթէ հանդերձեալ է տօնել զքառասնամեայ յոբելեան «Մշակ» լրագրոյ ի 26 ամսոյս։

Քառասնամեայ յարատեւութիւն լրագրոյն է առհաւատչեայ ընթերցասիրութեան և նշան հետաքրքրութեան ժողովրդեան մերոյ ընթացից ազգային և հասարակական կենաց։ Իսկ գջանս և գաշխատանս յանձնաժողովոյդ, վասն կատարելոյ գյոբելենական տօնախմբութիւն հանդիսաւորութեամբ և արդիւնաւորութեամբ՝ համարիմք քաջալերութիւն հրապարակախօսական-գրական գործոյն և վաստակաւորաց լրագրոյն։

Արդ՝ այսու հայրապետական կոնդակաւ մերով շնորհաւորելով զքառասնամեայ յոբելեան «Մշակ» լրագրոյն, աղօթս վերառաքեմք, զի Ամենաբարին Աստուած լուսաւորեսցէ զհոգիս հիմնադրին, և ամենայն աշխատակցաց նորին, որք վաստակեցան յընթացս քառասնից ամացն անցելոց։

Որտագէտն Աստուած զօրացուսցէ հոգւով զգօնութեան զանոսիկ, որք կեան և յարատեն ի վաստակս «Մշակ» լրագրոյն, զի յառաջ վարեսցեն զհրապարակախօսական վեհ գործն ամենայն ուղղամտութեամբ և արդարադատութեամբ, յաւէտ զբարին և զօգտակարն հասարակութեան խորհելով և առնելով։

Օրհնեմք նաև զանդամս Յոբելեանական Յանձնաժողովոյդ։ Ողջ լերուք, զօրացեալ ի Տէր և օրհնեալ ի Մենջ։ Ամէն։

ԳԷՈՐԳ Ե.
ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ
«յ7» մայիսի 1912 ամի
ըստ Տոմարիս ՌՅԿԱ
Ի Հայրապետութեան մերում Ը. ամի
յՄրարատեան Մայր Աթոռ ս. Էջմիածնի
ի Վաղարշապատ
Թ. 338.

Կ. ՊՕԼՍԻ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ ՕՐՀՆՈՒԹԵԱՆ ԳԻՐԸ

—

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ծառայ Յիսուսի Քրիստոսի, ողորմութեամբ Աստուծոյ Հօր եւ շնորհիւ Ս. Հոգւոյն եւ կամօք Ազգին Արքեպիսկոպոս Կոստանդնուպօլսոյ եւ Պատրիարք Հայոց Թիւրքիոյ՝ պ. Յովհաննէս Սպենդիարեանի՝ Նախագահի Յանձնաժողովոյ 40-ամեայ յոբելեանական հանդիսադրութեան և գործակից անդամոց նոցին, սիրելեաց մերոց ի Քրիստոս, ողջոյն, սէր և օրհնութիւն։

Ընկալաք զգիր հրաւիրանաց Պատ. Յանձնաժողովոյդ, որ ջան ի կիր առնու տօնել զհանդէս յոբելեանի «Մշակ» լրագրի, որ զքառասուն ամ առաջնորդեաց ռուսահայ ժողովրդեան։

Խառն Ժողովս Ազգ. Կեդր. Վարչութեան տեսեալ զօգտաւէտ արդիւնս «Մշակի»՝ արժանի վարկաւ խրախուսանաց ձեռնարկութեան Պատ. Յանձնաժողովոյդ և յանձն արար մեզ արտայայտել զիւր խնդակցութիւն։

Որդեակք սիրեցեալք, արդարև պարտ և արժան է խրախոյս և յարգանս ընծայել, որոց ստարեն ազգ. յառաջդիմութեան բանիւ և գրով և գործով։

«Մշակ», արժանի անուանն, մշակեաց անդուլ և անվհատ՝ զմտաւորական անդաստանս, և սերմն բարի արկ ի նոսին, որ արձակեաց ծիլս խաւարծիս, ապա տակաւ ուռճացեալ աճեցաւ և ետ պտուղս գեղեցիկս։

«Մշակ», առաջնորդ և դաստիարակ ժողովրդեան, ընթացաւ անվրէպ ընդ ճանապարհ յառաջդիմութեան կրօն., բարոյական և մտաւորական կենաց։

Չէ ինչ մարթ անգիտանալ զայսքան արդիւնս վաստակոց, և արկանել զայնոսիկ ի մոռացօնս։ Ժողովուրդն հայոց քաջ իմն գիտէ հատուցանել յարգանս արժանաւոր մշակաց որպէս և բազմավաստակ «Մշակիդ»։

Եւ մեք օրհնեմք կոնդակաւս օրհնութեան զյիշատակ հիմնադրին, հանգուցելոյն ի Տէր, պ. Գրիգորի Արծրունւոյ, և մաղթեմք հանգիստ ոսկերացն. օրհնեմք զհանդիսադրութիւն յոբելեանի քառասնամենի «Մշակիդ» և զխումբս գրչաց և գաշխատաւորս նորին. օրհնեմք զգործակից անդամս Պատ. Յանձնաժողովոյդ. օրհնեմք, զորս ընծայեն բանիւ և արդեամբ խրախոյս քաջալերութեան, և աղաչեմք զԱստուած պահել «զՄշակդ» ընդ հովանեաւ ամենազօր Աջոյն Իւրոյ։

Շնորհք Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի եղիցի ընդ ձեզ, ընդ ամենեսին։ Ամէն։

Մնամ աղօթարար՝
ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՀԱՅՈՑ ԹՈՒՐՔԻՈՅ
Յովհաննէս արքեպ. Արշարունի
Ի 11 մայիսի 1912 ամի
ընդ 58 համարաւ կոնդակաց.

ՕՐՄԱՆԵԱՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ՇՆՈՐՀԱՒՈՐԱԿԱՆԸ

—

Պերա, 7/20 մայիս 1912

Մեծարգոյ տեարք
Ա. Քալանթար և Հ. Առաքելեան
Խմբագրապետք «Մշակ» լրագրոյ.

Անհաւասիկ իմ ալ շնորհաւորական գիրը պատուական լրագրիդ քառասնամեակին առթիւ։ Ուզեցի համարձակ խօսիլ առանց վերապահութեան և առանց պատրուակեալ ձևակերպութեան. կը յուսամ որ ձեզի անհաճոյ չերևին խօսքերս, զի դուք ալ հեռու չէք համարձակաբերան յայտարարութիւններէ։

—

«Մշակի» քառասնամեակին առթիւ շնորհաւորութիւն և խնդակցութիւն և քաջալերութիւն յայտնողներուն կը ձայնակցիմ և ես, ոչ վերջին ամիսներուն մէջ իմ նկատմամբ նպաստաւոր հրատարակութիւններէն դրդուած, և ոչ ալ նախընթացին մէջ տարբեր հրատարակութիւններէն տպաւորութիւններս նուազած։ Զի ես ալ, իբր գրական աշխատութեան հետևող մը և պարագաներու ներածին չափ հրապարակագրութեան աշխատաւոր մը, կը խնդակցիմ, և ի սրտէ կը խնդակցիմ, քառասնամեայ անվհանդ և սատրճանաբար յառաջացող գրական աշխատութեան մը համար։

Մեր մէջ կան լրագիրներ, որոնք իրենց ճակատը քառասունէ աւելի տարեթիւ կը նշանակեն, սակայն զանազան ընդհատումներ և կերպարանափոխութիւններ և տարբերեալ ձեռքեր եւ ձեռքը, որոնք կարծես թէ լրագիրին կեանքը կը կտրատեն, և մինչև իսկ մէկ մասը միւսին հետ զուգակցելու ի-

բաւունքէն կը կապուին։ Իմ գիտցածներուս մէջ «Մշակ» իբրև պարզ լրագիր միակն է, որ լրագրի դժուարին կեանքը պահեց շարունակ և միևնոյն կերպով, անոր հետզհետէ ընդլայնում տալով։ Ահա առաջին երևոյթ մը շնորհաւորութեան արժանի։

Անկէ զատ՝ պէտք է ճանչնալ, որ «Մշակ» իրօք մշակեց ռուսահայ հասարակութիւնը և ազդեցութիւն ունեցաւ հայութեան ուրիշ մասերուն վրայ ալ. և շատ մը զգացումներ, միտքեր, եռանդներ, գրգիռներ, ձեռնարկներ և գործեր, որ այժմ կան և կը տիրեն, քառասուն տարի առաջ չկային, մանաւանդ ռուսահայ բաժինին մէջ, և անոնց սկսելուն ու զարգանալուն ու արդիւնաւորելուն մասին՝ անհնարին է «Մշակի» դերը ուրանալ։ Ահա երկրորդ երևոյթ մը շնորհաւորութեան արժանի։

Այս երկու գլուխները բաւական են, որ ամեն ազգային, որ գրականութիւն սիրող և քիչ ու շատ անոր հետևող է, անտարբեր չկենայ «Մշակի» յոբելեանին առթիւ, և ձայն մըն ալ ինքն չարձակէ ընդհանուր հնչող ձայներու մէջ։ Յոբելեան ըսի, թէպէտ գիտեմ թէ յիսնամեակի պահուած էր այդ անունը եբրայական օրէնքին մէջ, այլ պէտք է դիտել տամ, թէ մեր հայոց մէջ աւելի քառասունքն է, որ շատ մը կենցաղական և եկեղեցական գործողութեանց պայմանադրական չափ եղած է, և աւելի հայեցի կը գտնեմ քառասնամեակ տօնելը։ Այս ալ փակագծի մէջ։

Երկար գովաբանութիւններ և բարեմաղթութիւններ, քննադատութիւններ և վերլուծումներ սովորութիւն է ընել այսպիսի առիթներուն. իսկ ես անոնց պիտի չմտնեմ՝ կրկնութիւններ ըրած չըլլալու համար։ Միտքս յայտնեցի համառօտ, և նոյնպէս համառօտօրէն պիտի մտնեմ նոր խնդիրին մէջ ալ, զոր «Մշակին» «Առօրը» վերջին անգամ յիշած էր. իբր թէ «Մշակի» արժանաւորութեան ստուերած սեպած ըլլան ոմանք՝ վերջին ամիսներուն մէջ ինծի նպաստաւոր գրած ըլլալը։ Եթէ քիչ մըն ալ չեշտէի այդ կէտին վրայ, պէտք է որ շնորհաւորութիւններս ալ չգրէի, որպէսզի «Մշակին» վրայ իջած ստուերը խաւարի չփոխարկեմ։

Բայց ո՛ւր է արդեօք այդ բանին հիմը.— «Մշակ» ազատական է եղեր, իսկ ես պահպանողական։ Եթէ ազատական ըսել՝ ամեն բան քարուքանդ ընել ըսել է. եթէ պահպանողական ըսել՝ զեղծումներու պաշտպան ըլլալ ըսել է, ստոյգ է որ այդ երկու եզրները հակոտնեայ դրութեան մէջ կը մնան։ Բայց ես ասանկ չեմ իմանար։ Ազատականը՝ զեղծումներու հակառակորդն է, պահպանողականը՝ օրինականներու պաշտպանողն է, և երկուքը իրարու համամիտ կրնան մնալ։ Միայն առումներ և հայեցակէտներ են, որ կը տարբերին, և կրնան թիւրիմացութիւններ ալ ծագիլ՝ մասնաւոր խնդիրներու բնութիւնը ճշդելու, կամ օրինականին և զեղծումին սահմանագիծը որոշելու մէջ, բայց սկզբունքներ իրարու չեն բաղխիր խակապէս։ Բացատրութիւններ և գնահատումներ կրնան տարբերիլ, բայց շատ շուտ ալ զիրար կը հասկնան և իրարու համամիտ կ'ըլլան, եթէ անձնական շահը չտիրէ, եթէ ուժգին կիրք մը չգրգռէ, եթէ թիւրիմացութիւն մը չմոլորցնէ, եթէ կամակոր կուրութիւն մը չխափանէ։ «Մշակը» երբեք օրինականին քանդիչ ճանչցած չեմ. ես ալ երբեք զեղծումներու պաշտպան եղած չեմ, և ի լուր աշխարհի, օտարաց և մերայնոց, երբ մեր լաւ կողմերը կը ցուցնէի, մեր զեղծումներն ալ մատնանշել չեմ վարանած։

Ուր որ իր կոչմամբ պահպանողական մը ազատականի հովերով մեղադրանքներ կուզէր ստեղծել, անդին իր ընթացքով ազատական մը ուղղամիտ քննադատութեամբ գովասանքներ կը գտնէր միևնոյն առիթներուն մէջ։ Ահա կամակոր կիրքին և հանդարտ միտքին տարբերութեան մէկ նմոյշը։

Ահա թէ ինչու ես ալ կրնամ սրտագին շնորհաւորութիւններ ուղղել «Մշակի» քառասնամեակին, իրարու ձեռք երկնցնելով հոյակապ ամբարտակին վրայէն.

Միտքն ազատ է իր կամքով,
Խօսքն ազատ է պայմանով,
Գործն ազատ է օրէնքով։

Մաղաքիա արքեպ. Օրմանեան

Ի ՊԱՏԻՒ «ՄՇԱԿ» ԼՐԱԳՐԻ 40-ԱՄԵԱՅ ՅՈԲԵԼԵԱՆԻ

(Յոբելեանական կարգադրիչ յանձնաժողովի նախագահ Յ. Սպէնդիարեանի ճառը)

Այսօրվայ յոբելեանական հանդէսը ամենայն իրաւամբ կարելի է համարել հայ ընթացիկ կեանքի խոշոր հասարակական երեւոյթներից մէկը։

Ներկայ տարվայ սկզբից, երբ առաջին անգամ յայտարարվեց, որ ի յարգանս պատկառելի թերթի արդիւնաւէտ գործունէութեան ձեռնարկվում է տօնել նրա 40-ամեակի հանդիսաւոր յոբելեանը, հայ հասարակութեան լայն շրջաններում ջերմ արձագանք գտաւ։

Սա մի փաստ է, որ գալիս է վկայելու, թէ որքան արդիւնաւէտ է եղել «Մշակի» երկարամեայ գործունէութիւնը հայ ժողովրդի մտաւոր և կուլտուրական զարգացման համար։

Այդ բեղմնաւոր դերում «Մշակը», «Հիւսիսափայլի» հոգեժառանգը լինելով, Գր. Արծրունու հանճարով հայ կեանքի իրականութեան մէջ ռէֆորմատորի դեր կատարեց, յեղաշրջելով հին իդէալները և կուռքերը և ստեղծելով նրանց աւերակների վրայ նոր, կենդանի, ժողովրդական հոսանք առաջադիմութեան դրօշակի տակ։

Արծրունու մահով «Մշակը» չընդհատեց իր բեղմնաւոր գործը, այլ շարունակելով հրապարակախօսութեան ծանր պաշտօնը՝ եղաւ հայ ժողովրդի ճշմարիտ պաշտպանը ու նեցուկը նրա կեանքի տագնապալի օրերին և, երկար տարիների ընթացքում առաջնորդելով նրա միտքը առողջ ու լուսամիտ սկզբունքներով, իրօք նպաստեց հայ ժողովրդի մտաւոր զարգացման և գիտակցութեան։

Յոբելեանական Կարգադրիչ Յանձնաժողովս, ստանձնելով ներկայ հանդիսականութեան ձեռներէցութիւնը, այսօր բարոյապէս խրախուսված է այն ջերմ համակրութիւնից, որ արտայայտեց հայ ժողովուրդը իր լայն շրջաններում, ուղարկելով Ռուսաստանի և արտասահմանի այլ և այլ տեղերից պատգամաւորութիւններ շնորհաւորելու այսօր «Մշակի» 40-ամեայ յոբելեանը։

Յանձնաժողովիս նաև ոգևորիչ ույժ տուին այն մինչև այսօր հրատարակված շնորհաւորական ուղերձները, յօդուածները, յիշողութիւնները և նամակները, որոնց մէջ թերթի բազմաթիւ յարգողները, ընդգծելով «Մշակի» ունեցած խոշոր ազգային և հասարակական երախտիքը, յղեցին իրանց անկեղծ բարեմաղթութիւնները։

Եւ այժմ դիմելով «Մշակի» ներկայ խմբագրութեան անդամներին, որոնց վրա երկար տարիների ընթացքում թերթի ղեկավարութեան ծանր լուծն է դրված, Յոբելեանական Յանձնաժողովս իր քաղցր պարտականութիւնն է համարում շնորհաւորել թերթի 40-ամեայ արդիւնաւէտ գործունէութեան յոբելեանը, ցանկալով նրա յարատև բեղմնաւոր ծառայութիւնը և ապագայում։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾ. ԸՆԴՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՀԱՅՈՑ ՄԻԱՑԵԱԼ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՇՆՈՐՀԱՒՈՐԱՆՔԸ

Մեծայարգ
Տիար Յովհաննէս Սպէնդիարեան
Նախագահ «Մշակի» Յոբելեան. Յանձնաժողովի
ի Տփղիս

Տէր Նախագահ, Հայոց Միացեալ Ընկերութիւնը և Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւնը զիս պատգամաւոր կարգած են «Մշակի» 40-ամեայ յոբելեանին։

Ամենամեծ վիշտը պիտի զգամ, եթէ իմ կամքէն անկախ պատճառներով չկարենամ մայիս 26-ի հանդիսական օրը Թիֆլիս ժամանել, սակայն թոյլ տուէք ինծի, տէր նախագահ, քանի մը բառով թարգման հանդիսանալու այս երկու մեծանուն Ընկերութեանց խնդակցութեանը, հիացմանը և ակնածութեանը հանդէպ հայոց «Մշակին», որ քառասուն երկար տարիներ հայ լրջախոհութեան, հայ ազատականութեան և հայ ռամկավարութեան դրօշը պարզած իր ամրակուռ զուտանը վարեց, կոխոտելով փուշեր ու տատասկներ, քարեր ու կոշկոճներ, և այս հանդիսաւոր օրը հանդարտօրէն ու մաքուր խղճով դէպի ետ կը նայի դէպի քառասուն տարիներու հուժկու պայքար ու փառաւոր յաղթանակը։

Ես կուզէի որ այս հանդիսական օրը, այս բեկրանքի բեմին վրայ դար ու բազմէր հայ մամուլի ալևոր նահապետը, հայ ազատական գաղափարի անպարտելի ռահվիրան, հայ յարատեւութեան ոգիի ամենէն ներկայացուցիչը և անկաշառ խղճի ու անաղարտ գաղափարականութեան առաջնորդը՝ մեր «Մշակը», մեր Գրիգոր Արծրունին։ Կուզէի որ ան ապրէր, որպէսզի կարենար այսօր այս պատուական հասարակութեան երախտագէտ ու խանդավառ գնահատումի ու ծափերու մէջ թաղել իր անցեալի կրած վիշտերն ու տառապանքները, որպէսզի կարենար այսօր հանդիսատես ըլլալ իր սիրական ժողովրդի մտաւոր, բարոյական ու տնտեսական յառաջդիմութեան, անոր խաւերուն մէջ ազատականութեան ծաւալումին ու իր սկսած գործին ու իր կատարած դերին պսակաւորումին։

Արծրունին չկայ այսօր, բայց կայ իր գործը, կայ իր «Մշակը», և ան պատուաւոր ու արժանաւոր կերպով ներկայացուած է հոս այս բեմին վրայ յանձին տեարք Ալ. Քալանթարի, Հ. Առաքելեանի, Յ. Տէր-Մարկոսեանի և բոլոր անոնց, որ տարիներէ ի վեր բոլորած են «Մշակին» շուրջը և բարձր պահած են այն դրօշակը, որ անմոռանալի Արծրունին պարզեց։ Ու հոս է Արծրունին յանձին ամբողջ հայ մտաւորականութեան, որոնք անխտիր «Մշակի» մկրտարանէն անցած են ու անոր տան մէջ ապրած, սնած, մեծցած, ոգևորուած ու հասարակութեան առջև եղած՝ որպէս ժողովրդական մշակներ։ Որքան ալ անոնցմէ ոմանք այսօր այլ յարկերու տակ կարտադրեն իրենց մտաւոր երկերը, բայց անոնք չեն կրնար և պէտք չէ որ մոռնան իրենց մտաւոր նահապետին «Տունը» ու այն անարատ գաղափարական ու մաքուր անցեալը, որ միշտ իրենց սիրտ ու հոգին պէտք է կապուած պահէ անոր հետ։ Հոս այս «Տան» շուրջ կը դառնանք մեր ուղիներէն ու հոս կը համախմբուինք միասիրտ ու միահոգի տօնելու Արծրունիին ապրող «Մշակը»։ Ուրեմն թող կեցցէ անոր յիշատակը, անոր գործը, թող կեցցէ «Մշակը»։

Յանուն Հայոց Միացեալի, տէր նախագահ, պատուական յոբելեարներ և ազնիւ հայրենակիցներ, երախտագէտ ու յուզուած սրտով մը կողջունեմ հայոց «Մշակը», որ իր ամբողջ տևողութեան ընթացքին անվհատ խրախուսեց, մղեց, կազմակերպեց ու ձեռք տուաւ մեր գործին, մեր Ընկերութեանը, բարձրացնելու համար հայ շինական մտաւոր մակարդակը, տարածելու համար դպրոցն ու ուսումը գաւառներու խոր անկիւնները և պատրաստելու համար միշտ աւելի բարձր, աւելի կրթուած և աւելի նկարագրի տէր ու գրական նոր սերունդ մը։ «Մշակին» այս գործը միայն բաւական է իր փառաց պսակը հիւսելու։

Յանուն Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան կողջունեմ քեզ, «Մշակ», որ ծնունդիդ օրէն միութիւն քարոզեցիր ու հայ ցեղը Արարատին երկու բոլորը մաքուր գաղափարականութեան ու ազատականութեան մէկ խորանի շուրջ հաւաքելու ապրեցար ու պայքարեցար։ Դու եղար միութեան կապը հայութեան երկու մասերու մէջ։ Քու գոյութեանդ յաղթանակը միութեան յաղթանակն է, մեր ալ յաղթանակը։ Թող ապրի միութեան «Մշակը»։

Տեարք յոբելեարք, Հայոց Միացեալը իր բազմաթիւ անդամներով ու եօթն հազար երկսեռ սաներով. Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւնը իր սփռուած մասնաճիւղերով ու եօթն հազարեակ անդամներով, և Արարատէն անդին ապրող մշակական հայ հասարակութիւնը, անկեղծ ու խանդավառ խնդակցութեամբ ու հիացումով կը շնորհաւորէ ձեզ այս յոբելեանին փառաւոր օրուան առթիւ, ու կը մաղթէ որ բազմաթիւ 40-ամեակներ ու 50-ամեակներ գան անցնին միշտ աւելցնելով «Մշակի» նոր յաղթանակները։ «Մշակը» տակաւին շատ դեր ունի կատարելիք, թող ապրի ան, թող տարածուի ան ու միշտ մնայ որպէս խորհրդանիշ յառաջդիմութեան, ազատականութեան ու միութիւն թէ հոս և թէ հոն՝ ուր երբեմն արիւն կուլայ։ Թող ապրի «Մշակը», որովհետև ան միշտ արդարութեան, անդորրութեան ու երջանկութեան յոյսը ներշնչած է, յոյսը՝ որմէ կեանքը կը ծնի։ Կեցցէ «Մշակը»։

Մնամ խորին յարգանօք՝
պատգամաւոր
Հայկ. Բարեգ. Ընդհ. Միութ.
և
Միացեալ Ընկերութեանց՝
Յովհ. Յակոբեան

ԹԻՖԼԻՍԻ ՄԻ ԽՈՒՄԲ ՀԱՅ ԲԺԻՇԿՆԵՐԻ ՈՒՂԵՐՁԸ «ՄՇԱԿԻՆ»

(Քառասնամեայ յոբելեանի առիթով)

Քառասուն տարի սրանից առաջ մեր ազգային անդաստանը, մեր հարազատ հասարակական դաշտը մուտք գործեց արի և եռանդուն «Մշակը»։

Անմշակ էր հայրենի անդաստանը մինչև այդ։

Վայրենի բույսեր էին բուսնում այդ մեր հարազատ դաշտում։

Խաւարը պատել էր ժողովրդի միտքը. մտքի կուրութիւնը մարմնի առողջութիւնն էլ էր կաշկանդում և քայքայում։

Սկսվեց «Մշակի» գործը «Ժողովրդի հետ, ժողովրդի համար» նշանաբանով։

Նա խոր, շատ խոր ակօսներ փորեց հասարակական կեանքի անդաստանում և նրա խորքերն անգամ պայծառ արևի կենսարար ճառագայթների լուսաւորութեան և ջերմութեան ազդեցութեան տակը դրեց...

Ժողովրդական առողջութեան խոչընդոտ նախապաշարմունք, սնոտիապաշտութիւն և շատ նման արգելքներ «Մշակի» անխնայ քննադատութեան առարկայ դարձան։

Քառասուն տարի «Մշակը» անընդհատ որոտագոչ պահանջում է ձգտել դէպի լոյս, դէպի լոյս։

Տատասկոտ էր «Մշակի» շինարար գործի ուղին, սակայն նա չը վհատվեց, չը փոխեց իր ուղին, այդ փշոտ ուղին։

Անցաւ քառասուն տարի։

Եւ այսօր մեր ազգային անդաստանի հարազատներն երախտագիտութեան ջերմ զգացմունքներով են լցված դէպի այդ անխոնջ «Մշակը»։

Թիֆլիսի մի խումբ հայ բժիշկներս ձայնակցում ենք այդ արդարացի գնահատութեան արտայայտութիւններին։

Ողջոյն «Մշակին», հասարակական մտքի փորձառու և անշեղ ղեկավարին։ Յարգանք «Մշակին», մեր հասարակական կեանքը լուսաւորող, անկաշառ և անդաւաճան պահապանին։

ԹԻՖԼԻՍԻ ՄԻ ԽՈՒՄԲ ԻՐԱՒԱԲԱՆՆԵՐԻ ՈՒՂԵՐՁԸ «ՄՇԱԿԻՆ»

(„Մշակի“ 40-ամեայ յոբելեանի առիթով)

Եթէ հրապարակախօսութիւնը կոչված է հասարակական պէտքերին ծառայելու գործին, եթէ իւրաքանչիւր տպագրական խօսք պէտք է լսի և լսելի դարձնի հասարակական խղճի ձայնը, նոյն չափով և նոյն թափով փաստաբանութիւնը պէտք է տոգորված լինի հասարակաց ցաւերին ու դարդերին ծառայելու տենչերով։ Ահա ինչու, այսօր, երբ տօնվում է հանդիսաւորապէս «Մշակ» լրագրի 40-ամեակը, Թիֆլիսի մի խումբ իրաւաբաններ, ճիշդ ըմբռնելով իրաւաբանի վեհ կոչումը—ծառայել ամենից առաջ հասարակաց իդէալներին—իրանց ազնիւ պարտքն են համարում ողջունել Անդրկովկասի աւագագոյն օրգան «Մշակը»՝ յանձին ներկայ խմբագրութեան։

Ամեն անգամ, երբ խօսում են կովկասեան ժողովուրդների մէջ ռուսաց քաղաքացիութեան, իրաւակարգի և օրինականութեան զգացումները պատուաստելու մասին, երբ խնդիր է արծարծվում մեզ մօտ ներմուծելու 1864 թ-ի դատաստանական լիակատար ինստիտուտը, երբ աղմկալից վէճեր են ծագում երդուեալ դատարանի, զեմստվային և բարձրագոյն դպրոցի մեզ մօտ մտցնելու մասին — մենք ակամայից դիմում ենք «Մշակ» լրագրին, որ իր 40-ամեայ գոյութեան տարածութեան վրա միշտ այնքան փայլուն և այնքան մեծ թափով պաշտպանել է ռուսաց մտքի և կուլտուրայի պատմական մեծ ակտերը...

Այն ջերմագին քարոզները, որոնցով «Մըշակը» համերաշխութեան էր հրաւիրում կովկասեան ազգերին, «Մշակի» այն բոցավառ կոչերը, որոնցով նա սէր և միութիւն էր արծարծում կովկասեան ժողովուրդների մէջ,—ահա այն օղակը, այն զանգուածը, որ կապում է մեզ՝ մի խումբ փաստաբաններիս այդ լրագրի հետ։ Բարձր գնահատելով

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԻ ՔԱՆԻ ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ՄԱՍԻՆ

(Նուէր «Մշակի» քառասնամեակին)

Եօթանասնական և ութսունական թուականներում, ամեն տարի Ռուսաստան ճանապարհորդելիս, Թիֆլիսում ստիպված էինք մնալ 5—10 օր, մինչև որ ուղեկից կը գտնէինք. ուստի օգտվելով հանգամանքից՝ գնում էինք այցելութեան մեր ծանօթներին և բարեկամներին, որոնց թւում և յարգելի Գրիգոր Արծրունուն, որին առանց տեսութեան չէինք կարող մնալ, որովհետև սաստիկ կը նեղանար։

1874 թ. օգոստոսի 29-ին Մոսկվայից վերադարձել էի Թիֆլիս։ Միւս օրը՝ պօստի փողոցում, առաւօտեան ժամը 11-ին, յանկարծ պատահեցի Գրիգոր Արծրունուն, որ Մարիա Ղահրամանօվնայի հետ թեանցուկ գնում էր. ինձ տեսնելուն պէս՝ խակոյն կանգ առան, բարևելուց յետոյ։

— Այս ինչ բան է. եկել էք և մեզ մօտ չէք մտնում... սա կարելի է ձեզ։

— Ո՛չ, ներողութիւն, Գրիգոր Երեմիևիչ, ես եկել եմ գիշերը ժամը 11-ին. ինչպէս չէ, վաղը կը գամ ձեզ մօտ։

— Ո՛չ, այսօր, միայն այսօր, խնդրեմ երեկոյեան թէյի լինէք մեզ մօտ. մենք կը լինենք պարտիզում։

Երեկոյեան ժամը 6-ին գնացի այժմեան՝ Թիֆլիսի Ազն. Հողային Բանկի տունը, ուր տեսայ պարտէզի սկզբում կլոր աւազանին շրջապատել էին «Մշակի» աշխատակիցները և ինքը Գրիգոր Արծրունին. խակոյն միմեանց բարևելով՝ ես նստեցի Արծրունու և Րաֆֆիի մէջ տեղը. թէյ բերին. զանազան հարցերի վրա խօսելուց յետոյ՝ հարց եղաւ Վաղարշապատում լուտերականութեան քարոզիչների բոյն դնելու առիթով. մի քանի թէր և դէմ խօսակցութիւնից յետոյ՝ ես դարձայ դէպի Րաֆֆին։

— Землякъ*), չէք թոյլ տայ այս թէյը խմեմ. դուք գիտէք, որ կրօնական հարցերում մենք միմեանց հետ երբեք չեն հաշտվի, ուրեմն խնդրեմ թողէք այդ հարցը։

Արծրունին խակոյն ասաց.

— Տեսէք, պարոններ, ես Գուլամիրեանին որ սիրում եմ՝ ես ասաւել նրա համար, որ միշտ պարզ է խօսում. շատ ճիշդ է ասում, որ մենք չենք կարող այդ հարցում միմեանց հետ համաձայնել...

Եւ այսպէս փոխելով հարցը, զանազան նոր մտքեր արծարծվեցին, և շատ ուրախ տրամադրութեամբ հեռացանք ժամը 10-ին։

—

1878 թ. սեպտեմբերի սկիզբներին գնացի այցելութեան Թիֆլիսում Գաբրիէլ արքեպիսկ. Այվազօվսկու մօտ, որ այն ժամանակ Թիֆլիսում առաջնորդ էր։ Մենք խօսում էինք Էջմիածնում 18-րդ դարի սկիզբներում տեղի ունեցած կաթողիկոսական շրջանում մի ինչ-որ ինքնատեղծ այբբենական գրերի մասին, որի բացատրութիւնը գիտէր գիտնական արքեպիսկոպոս Այվազօվսկին. ահա այն բոպէին մտաւ սիրելի Գրիգոր Արծրունին և, ողջունելուց յետոյ, սկսեց միջամտել մեր խօսակցութեանը. յետոյ ես յայտնեցի, որ այդպիսի ընտանեկան մի նամակ պատահեց ինձ 1869 թ., ես 3—4 օր պարապելուց յետոյ՝ վերջապէս գտայ բանալին և ամբողջ նամակը թարգմանեցի։

— Ահա սրբազան,—ասաց Արծրունին,— ինչ կը նշանակէ ուսումնասիրել։ Զարմանալի մարդ էք, պ. Գուլամիրեանց. վաճառական էք, աշխատասէր և գրական մարդ էք. դուք կատարեալ եւրոպացի էք...

Սրբազանը և ես մի լաւ ծիծաղեցինք։

Յետոյ ասացի.

— Պ. Արծրունի, խնդրեմ, եթէ մի քանի ստորին խմէք, լաւ կը լինի։

— Ոչ, ո՛չ. էհ, ես արդէն իմն ասացի։ Որքան բաղդաւոր կը լինէինք, — աւելացրեց Արծրունին,—եթէ մեր վաճառականների մեծամասնութիւնը կրթութիւն ունենար. ահա և այն ժամանակը վաճառականութիւնը կը ծաղկէր ու փայլէր իր առատ կրթութիւնով և արուեստով։

1879 թ. սեպտեմբերի սկզբին՝ Վարշավայից Մոսկվայի վրայով վերադարձայ Թիֆլիս, միւս օրը գնացի «Մշակի» խմբագրատուն, ուր պարապում էր ինքը Գր. Արծրունին։ Միմեանց բարևելուց և խօսելուց յետոյ՝ ասացի.

— Գրիգոր Երեմիևիչ, Վարշավայից բերել եմ մի հին հայկական պատկեր, որ ձեզ շատ կը հետաքրքրէ. ահա պատկերը։

Մի քանի րոպէ նայելուց յետոյ՝ հարցրեց Արծրունին։

— Այս որտեղից է. խնդրեմ մանրամասն պատմել։

— Այս տարի Մոսկվայից օգոստոսի 4-ին գնացի Վարշավա, ուր՝ «Դրեզդէն» սրճարանում սուրճ խմելու միջոցին՝ մերթ ընդ մերթ նայում էի լեհական լրագիրներին. վերցրի մի պատկերազարդ լրագիր՝ «Կլօսի» անուամբ, թերթեցի, ու ինչքան զարմացայ, երբ յանկարծ տեսայ նրա մէջ երկու տապանագիր, հայերէն փակագրերով. առանց ուշանալու գրեցի թերթի համարը և խակոյն նստեցի կառք և ուղղվեցի դէպի «Կլօսի» խմբագրատունը, որ մի հսկայ շինութիւն էր։ Գրասենեակի ընդունարանում մեծ բազմութիւն կար, բայց ես հեռուից յայտնեցի, որ շատ կարևոր գործ ունեմ. հերթը ինձ տուին, և ես ցոյց տուի լրագրի № 737-ը, ասելով որ «եկել եմ թարգմանելու, եթէ կը ցանկանաք». Նրանք միանգամայն շուարեցին ու ապշեցին... Վերջապէս, որպէս թարգմանչի, ինձ ասպետաբար հասցրին դէպի խմբագրի առանձնասենեակը։ Խմբագիրը, որ մի պատկառելի ծերունի էր, խակոյն վեր կացաւ, մօտեցաւ դէպի ինձ. բարևելուց յետոյ տուեցի այցետոմսս, յայտնեցի, որ «ձեր լրագրի № 737-ի մէջ 2 տապանագրերի համար դուք գրել էք՝ «Կը գտնվի՞ արդեօք ներկայ ժամանակում մէկը, որ կարողանայ թարգմանել այս երկու բրոնձեայ տապանագրերը»... Ահա և ես եկել եմ թարգմանելու, եթէ կամենաք, որովհետև այդ տապանագրերը հայերէն են, և ես հայ եմ, վաճառական եմ և ծանօթ եմ գրականութեան. դրանք երկու ամուսիններ են թաղված»։ «Մի՞թէ սրանք հայերէն են»։ «Այո»։ Եւ ես թարգմանեցի ռուսերէն լեզուով։ Խմբագրի խնդրանօք՝ տապանագրերի*) բնագիրը նախ խակական հայերէնով գրեցի և ապա լատինական տառերով։ Նա չափազանց ուրախացաւ, մանաւանդ երբ հայերէն լեզուն, հնչմունքը և արտասանութիւնը՝ լատիներէն տառերով գրեցի. նա շատ մեծ յարգանքով վերաբերվեց դէպի ինձ՝ ասելով. «Որովհետև դուք այնքան բարի էք եղել, որ ձեր գործը թողել և նեղութիւն էք կրել գալ թարգմանելու, ես ձեզ մի թանգագին յիշատակ կը նուիրեմ, հայոց Հին ս. Աստուածածնայ պատկերի պատճէնը, որի իսկականը Անի քաղաքից ձեր հայրերը և պապերը գաղթելու ժամանակ՝ իրանց հետ են բերել Կամենեց-Պոդոլսկի, ուր շինել են հայոց հոյակապ եկեղեցի և բազմացրել են այնտեղ և որը այժմ կաթօլիկական լեհաց եկեղեցի է։ Այդ հրաշագործ պատկերն է Ս. Աստուածածնայ տօներին մեծ բազմութեամբ ուխտագնացութիւն է լինում այդ պատկերին։ Պատկառելի խմբագիր Պրեսլեվիչը իր սեփական ձեռքով գրել է պատկերի ետևը՝ որպէս յիշատակ «Նուէր. 20 օգոստոսի 1879 թ.»։

Անմոռանալի Գրիգոր Արծրունին լաւ զննելուց յետոյ՝ բացականչեց.

— Ո՜հ, որքան գեղեցիկ և հրաշալի հայկական նուրբ նկար է, բայց և որքան կաթօլիկական սրտեր ու ոտքեր են կոխել լեհացիք. այո, ճիշդ որ հետաքրքրական հնութիւն է. ապրէք, պ. Գուլամիրեանց, որ ձեր վաճառականութեան գործերի հետ՝ երբեք չէք մոռանում գրականը և ազգայինը։

Ես պատմեցի շատ բաներ, քանի քանի ազգ. տառեր տեսայ, որոնք բոլորը հայկական սերունդ են եղել.. Յետոյ Գրիգոր Արծրունին խնդրեց թողնեմ իրա մօտ, իր բարեկամներին ցոյց տալու համար։ Թողի և հեռացայ, իսկ միւս օրը եկայ ստացայ, լսելով որ բոլորը զմայլել են պատկերի նրբութեան վրա։

—

Գր. Արծրունին Երեւանում առաջին անգամ

Այդ ժամանակ պօստը ստացվում էր Երեւանում միմիայն շաբաթը երկու անգամ. և այդ առիթով պօստը ստացվելու պէս՝ շատ շատերը գնում էին և սպասում պօստի դահլիճում, մինչև որ նամակները և լրագիրները կը բաժանվէին։ Ամեն անգամ Արծրունին նոյնպէս գալիս էր և սպասում. հանգամանքից օգտվելով՝ մենք երկուսով ի

---

*) Այդպէս էինք կոչում մենք միմեանց՝ Րաֆֆիի հետ պատահելիս, որովհետև իմ լուսահոգի հայրը իր երեխայութեան ժամանակ՝ Պարսկաստանից էր գաղթել 1827 թ. իր ծնողների հետ։ Իսկ Մելիք-Յակոբեան Րաֆֆին՝ արդէն պարսկաստանցի էր։

*) Այս տապանագրերի թարգմանութիւնը տպագրվեց նոյն «Կլօսի» մէջ 1879 թ. սեպտեմբերին։ Տապանագրերի 2 կլիշէները ստացաւ Վարշավայից «Փարոս Հայաստանի» 6-ամեայ հանդէսի խմբագիր Զարմայր Մսերեանց, և տպվեցին 1880 թ. տետր Շ. հանդէսի կարևոր տեղեկութեամբ, երես 4—5. 24—26։ Իսկ իմ տեսութիւնը ս. Նացէկ տաճարում տապանագրերը և տեղեկութիւնը, նոյնպէս և սոստաւոր գրուածքը տպագրեցինք մեր օրացոյցների ծաղ. ընտ. յաւել. 1880 թ. երես 193—195 և 1881 թ. երես 261—263.

«Մշակ» լրագրի կովկասեան ազգութիւնների մէջ կատարած դերը՝ Թիֆլիսի մի խումբ փաստաբաններս, անկեղծ խոնարհվելով այդ լրագրի փայլուն հիմնադիր Արծրունու յիշատակի առաջ՝ խնդրում ենք ներկայ խմբագրութիւնից ընդունել մեր ջերմագին շնորհաւորանքները:

Թող և առաջիկայում, ինչպէս և մինչև այժմ, «Մշակ» լրագիրը մնայ հայ հասարակութեան լաւագոյն մասի գործերի իղխողը, հայ հասարակական ինքնագիտակցութեան փայլուն յուշարձանը և իւրաքնոյթ Կովկասի բոլոր ազգերի ազնուագոյն մտերիմ բարեկամը:

ԿԵՑՑԷ «ՄՇԱԿԸ»

Եգիպտական տանջանքների տակ ճնշված հայ ազգը սպասում էր իր Մովսէսին:

Քառասուն տարի առաջ՝ հայկական հորիզոնում երևաց նա, առաւ ձեռքը «Մշակի» գաւազանը ու մի հարուածով ճղեց նախապաշարման ծովը:

Քառասուն տարի է, որ «Մշակը» գործում է հայկական անապատում, աշխատելով դարձնել այն՝ անդ ու անդաստան:

Շատ անգամ է հայ ժողովուրդը տրտնջացել «Մշակի» դէմ, բայց նա անյողդողդ շարունակելով իր ճամբան, մանանայ ու լորամարգի է հասցրել քաղցից մեռնող ժողովրդին:

Քառասուն տարի շարունակ «Մշակը» բարձրացրել է իր դրօշակը՝ իր պղնձէ օձը, որին հետևելով շատերը փրկվել են վերջնական կորստից:

Քառասուն տարուց յետոյ, այսօր, թէպէտ կորցրած իր Մովսէսին, «Մշակը» թեւակոխում է Աւետեաց երկիրը՝ մի խումբ համակրողների օգնութեամբ ապահովում է իր գոյութիւնը:

«Մշակի» նոր խմբագիրները Յեսու Նաւեայի նման բարձել են իրանց ուսերին «Մշակ» թերթը իբրև ուխտի տապանակ: Նրանք անցել են արդէն Յորդանանը և նրանց աշխատանքի առջև խորտակվել են Երիքովի պարիսպները...

Իրաւունք ունի «Մշակը» հրճուանքով տօնելու իր յաղթական 40-ամեակը:

Կեցցէ «Մշակը», թող նա այսուհետև ևս արտադրէ իր միջից նոր մարգարէներ, նոր գրական դէմքեր՝ ի պահպանութիւն և յառաջդիմութիւն հայ ազգի ու նրա լեզուի:

Շահան-Սիմոն

Թ ի ֆ լ ի ս

ԱՍԿԻ ԱՆՆՄԱՆ ԲՈՒՔԱՐ, ԷՐՆԷԿ ՔԻ՜Զ

(Գրիգոր Արծրունու քառորդ յիշատակին, «Մշակի» քառասնամեակի առթիվ)

Էկան, փրփռացին, քու հանդի բանիր շատ ասին. էս մարթութիւն, ասում է. էս սէր ու միաբանութիւն, ասում է. էս խղճի պահպանութիւն, ասում է. ամա վերջը վուրդի. . . . . ձէն իմացան, տուտինդ տալով ձեռն էնդի կպցրին:

Գ. Սունդուկեան

Էկան, փրփռացին... ամա շատ քինչը դիմցաւ կնիքի փոթօնին, շատ քինչը դիմցաւ չորցնող քամուն ու էրող արեգակին, անձրևին ու խփող կարկտին. շատ քինչը ծլեց, ծաղկեց, չը ծլած չորցաւ ու շուտ փասափուշէն քաշեցին, սուփրէն վի-քաղեցին ու անդիկօր էլան... մէ երկուսը ուրիշներէն էրգար դիմցան, մագրամ վայ էն դիմնալուն...

Դուն մնացիր կանգնած, դօշդ բաց, փարվընի պէս ասկի գլխին ձեռիդ բռնած բայրաղով, վուրի վրա գրած էր քու օխնած ձեռով «խատակ խճպրտանք» ու «թող կորչի խաւարը, ղալթաբանդութինը ու թագաւորէ լուսը»:

Էտ բայրաղը փրփռում է քառսուն տարի:
Դա տեսիլ է շատ չարն ու բարի:

Էտ թանգագին բայրաղը քամու ու անձրըվի սավայի, մարթիկ քաշիլ, չանգրտիլ են իրանց ձեռներով: Քաշքշիլ են ակռքներով, վուր մէ թահար գլխին, թիքա թիքա անին, գրածը վուչնչացնին. ամա չին կանացի, չունքի գուրձած է էլի խատակ արրեշումեմէն ու գրած է էլի քու սրտէն կաթած արնով ու էրեսնիրը սիվցած յիդ են քաշվի, ծամածվելով չքվի, կորիլ են...

Գիլանիրը օխչրի մորթով էին գալի մարթկերանց խափելու, ակռաւնիրը աղունակի երիշով էին ման գալի մարթկերանց աչկիրը արլանդմա անելու. դուն մաշուր էիր անում քու հոգու աչքերով կիղծաւորութինը ու ղալթաբանդութինը, դուն էիր բաց անում խալխի աչկը, մուղայթացնում, խափողների էրեսը վեր բերում, փարդէն վի քաշում, կիղտը շանց տալի, մութ տեղերը լուսավուրում, քու կտրուկ խօսկով խալխին արթնամիշ անում, ձեռիդ բռնած մաթրախով աչքակապերուն դուս քշում, վունց որ Քրիստոսը տաճարեմէն աղունակ վաճառողներուն... կռկռացին...

Դուն էիր խալխին դրուստ ճամփէն, ման գալու ղայդն ու երիշը շանց տալի, նրա դարդին ճար էիր անում, ասկի ցաւին, վունց որ մէ լաւ փորցած հէքիմբաշի դարման անում... բամբասեցին...

Քու սրտի դուռը համաշա բաց էր դաղածի, էրածի, խափածի, զրկածի ու զրնածի համա. դուն դրանց պահապան հրեշտակն էիր, դուն դրանց սիրող ու գուրգուրող մէր էիր, եփոր տեսնում էիր, վուր սրանք «խատակ սրտով» էին գալի քի մօտ...

Աֆերիմ դիմցող «Մշակ», վուր քառսուն տարի մէջքդ ծռած տանում էիր ասկի ծանդր՝ բարաթ-բարաթ բեռնիրը՝ էգեղեցու պայծառութինը, շկօլի լուսավուրութինը, սիրտը խտըկող թէատրն ու իր նահատակնիրը, գիղըցու դարդն ու ցաւը, քաղկցու նիստ ու կացը, տէրտէրներու հալն ու ափալը, վաճառականի խօսկն ու առուտուրը, խիղճ վարժապետի դառն ու սիվ օրիրը, աղջկերանց կոտրվելու ու փչըրվելու կապանքնիրը ու ջնջիրը, հայ օջախի նամուսն ու լաւութինը... մէ խօսկով սաղ հալուց ասկի պայծառութինը ու լուսաւորութինը:

Էտունք դիփ մէտի տանում էիր, հասցնում սաղ սալամաթ, մուղայիթ էիր վունց որ քու աչքի պէծին, ճարումաղաթ վուրթուն, վունց որ քու սիրած եարին...

Ծիծաղում էին, շատ էին ծիծաղում, փնթփնթում էին, բամբասում էին. թէ մէջքըդ ծուռն է, բեռները լաւ չիս դարսում, լաւ չիս շալկում, թէ կու վեր գցիս, կու ջարթիս, կու փշրտիս, թէ քարուքանդ կոնիս, տեղը չիս հասցնի... ամա դուն բիխիդ տակը ծիծաղելով, խանդիխլան էլ հանաք անելով, քու մէջքի ու մաջու ումեկն ունենալով շալկում, տանում էիր ու սաղսալամաթ հասցնում իր տեղուջը—ասկին:

Այ էս ասկն է, էս խալխն է վուր էսօր արթնամիշ է էլի, լիքը սրտով էկել է քըրտինքդ է սրփում, ճակատդ օծում, ձեռդ համբուրում. քու սնած ու գուրգուրած խալխը էսօր սիրտը բաց է արի ու էկել է առաջդ խոնար գլխով շնորհակալութին ասում քու կրած ու չը փչացրած բեռներու համա, քու լաւութենի համա, քու ամագդար ու սիրող սրտի համա...

Մտիկ իս անում, շնորհակալութին է անում:

Ինչի՞:

Զէ վուր մէ վախտ փնթփնթում էր հիւանդի պէս, նիղանում էր, բէղամաղ էր ըլում, հարայ տալի՝ թէ ասկի տունը մաղբուն իս անում, էգեղեցին քար ու քանդ իս անում...

Ամա քու լուսավուր միտկը լաւ գիդէր խալխի ափալը, խասիաթը, վուր համաշա էտէնց է:

Դիղը խմելիս դառն է ըլում, ամա եփոր հիւանդը լաւնում է, ղվաթի գալի ու վուտի է կանգնում, էնչախ է իմանում դիղի ղադըրը, հեքիմի լաւութինը... Էսօր հիւանդը իմացաւ քու լաւութինը, աչքը բաց արած ասկը էսօր ամագ է գին դնում:

Իժում ինչ ամագ:

Ի՞նչ իս արի:

Այ թէ ինչ իս արի:

Քառսուն տարի խրատիլ իս, քառսուն տարի դարաջի դարաւլ իս էլի քու փարեխի վրա, վուր օխչրներուն գիլանիրը չը թողնին, իրա վուխտը հարայ իս կանչի, լուսադէմին զանգակ տվի, քնած խալխին զարթեցրի, աղին ու աղջկան շկօլա գրի ղրղի, գիղըցուն վար ու ցանքսի, տէրտէրին քարոզի, վաճառականին հալալ առուտուրի, ու ամենքին, վունց որ մէ լաւ սիրող մէր, մէ բան իս ասի՝ «մի մոռանա վուր հայ մարթ իս, թէգուզ հաւտով էլ ուրիշ ըլիս, ասկի վուրթի իս, ասկով հայ իս, ասկի առաջ պարտականութին ունիս, խճպրտանքդ խատակ պահէ, ասկիդ օտկէ ու լուսաւուրէ, փախի խաւարեմէն, վուր պարծանքով ամեն մէկդ կանենաք ասի՝ «հայ մարթ իմ», «հայ կնիկ իմ». միք մոռանայ, վուր ասկը ձիգմով է ասկ, վունցոր ծովը՝ ծով կաթիլներով»...

Խօ տեսնում իս քու քառսուն տարվայ լաւութինը, քու քառսուն տարվայ ամագը խալխը, ասկը չէ մոռացի, պաշտում ու յիշում է քիզ վունց որ սրփութին... էրնէկ է տալի քիզ ու քու անումին:

Լաւ էլ է անում:

Միթամ արժան չիս:

Վա՜հ, հանաք բան է քառսուն տարի՜:

Քառսուն տարի, քառսուն դարունք...

Լիզուով հիշտ է ասիլը...

Ցաւիտենական ջնջլով կապած, թագը տեսած մարթ ու կնիկն էլ հաշտ չին կանացի քառսուն տարի մէտի ապրի, մէ օճօրքի տակը, ինչքան էլ վուր սիրով ըլին, ուր մնաց վուր մէ մարթ, մէ «Մշակ» դիմնայ քառսուն հազար գլխանի կնգան, քառսուն հազար գլխանի դևին:

Պստիկ բան չը գիդենաք:

Հանաք բան չէ...

Խալխը դև է, քառսուն հազար գլխանուց դև է, վուրին դիմնալու համար «Մշակը» պիտի ունենայ հրեշտակի համփիրութին, լաւ մէջք, օխնած մաջա, խատակ սիրտ, մաքուր խճպտանք ու քաղցր լիզու, վուր խալխը կանենայ նրան բարեկամ կանչի, իր սրտի ցաւն ու դարդն ասի, սրա ասածը լսէ, վայ ասէ ու ջան լսէ...

Վայ լսէ, հաշաթ չէ:

Մաղէ, խտըկէ, խաչիդ հաւատարիմ մնա:
Գնա, «Մշակ», բեռդ բարցած, էլի առաջ, մի կանգնի,
Երգիրը վարէ, խալխի ցաւը փարատէ,
Վուր մութն ու խաւարը քու պէծերով լուս ընգնի,
Վուր ասկն ասէ «Սա միր ազատարար «Մշակն» է»:

Հա, էկան փրփռացին... ամա չուստ էլ գնացին...

Բարաքեալլա, վուր դիմցար ու երգար մնացիր:

Աֆէրիմ, «Մշակ», ումրը ունենաս էլի շատ տարի...

Աննման, ասկի բուքար Արծրունի, էրնէկ քիզ ու քու անումին:

Գեղէոն Միրզղեան

ՌԵՊՈՐՏԵՕՐ ԴԱՌՆԱԼՍ «ՄՇԱԿԻՆ»

Ամեն անգամ, երբ մտնում էի պ. Գրիգորի մօտ, մանաւանդ առաւօտները, կը հարցնէր.

— Հը, ինչ կայ նորութիւն:

Իմացած, լսած, կամ տեսած դէպքերս ես անմիջապէս յայտնում էի, որոնց մասին շատ ուշադրութեամբ լսում էր: Շատ անգամ տուած տեղեկութիւնս երբ պարզ չէր լինում, ինձ պատուիրում էր, որ կամ խակոյն կամ յետոյ կարգին տեղեկանամ և, եթէ երկար լինէր պատմելը, թղթի վրա նըշանակեմ անունները և դէպքի մանրամասնութիւնները:

Ես էլ, դէհ, առաւօտները Խարփուխի թաղից մինչև խմբագրատուն հասնելս՝ համաբեա ամբողջ քաղաքը ոտքս տակ տուած՝ ամեն օր հազարաւոր մարդկանց հետ հանդիպելով ու շփվելով՝ աշխատում էի այնպիսի տեղեկութիւններ ժողովել, որ արժէք ունենային: Այդ պատճառով աշխատում էի մի քանի լուր տանել և առանց նորութիւն յայտնելու նեղս չը մտնել նրա մօտ:

Առաջին լուրը, որ յայտնեցի Գրիգորին և տպվեց «Մշակի» լոյս տեսած հէնց առաջին համարում և եթ, 1871 թ. դեկտեմբերի վերջերին էր, երբ դեռ «Մշակը» չէր էլ լոյս տեսել. այդ «Դրօժբա» վրայ լրագրի խմբագրութեան կողմից «Մշակի» յայտարարութեան առիթով եղած շնորհաւորութիւնն էր, և երբ գրպանիցս «Դրօժբա» թերթը հանեցի, որ պ. Գրիգորին ցոյց տայի կամ կարդայի, նա ասաց.

— Այդ ես սրանից մէկ ամիս առաջ գիտէի. այդ մասին ինձ ասաց աբքոնական մուդչումի դիմաց ընթերցարանի տէր Իվանովը:

Երբ ես նորից սկսեցի լրագրի համարը գրպանս դնել, պ. Գրիգորը հարցրեց.

— Այդ ո՞վ ասաց կամ այդ համարը ո՞վ տուեց քեզ:

— Երեկոյեան թատրօնում,—ասացի,— վրացի ընկերներս յայտնեցին. այդ պատճառով հէնց այսօր գնեցի խմբագրատանը, որ ձեզ բերեմ:

— Միթէ դու վրացերէն ես հասկանում ես:

— Ինչո՞ւ չէ,—ասացի:

— Ապա կարդա տեսնեմ:

Երբ սկսեցի տպագիր լրագիրը կարդալ, պ. Գրիգոր ասաց.

— Ուրեմն կարող ես և թարգմանել. դէհ, նստիր, ահա թուղթ և գրիչ. թարգմանիր:

Թէև թուղթը և գրիչը ձեռքս առայ, սակայն մի անտանելի դրութիւն ստեղծվեց իմ առաջ: Պ. Գրիգորի առաջարկութիւնը ինձ համար այնքան անսպասելի, օտարոտի և յանկարծակի էր, որ անկարող եղայ ասել, թէ ես վրաց գրականական լեզուին այնքան ծանօթ չեմ, այլ խօսում և կարդում եմ հասարակ ժողովրդական լեզուով: Պ. Գրիգորը մտաւ իր գրասենեակը և ես դժուարացայ եռեւից գնալ և այդ մասին խօսք ասել:

Նստեցի գործիս: Առաջին անգամն էր, որ լրագրից թարգմանութիւն էի անում: Որքան աշխատում էի կոկ և համառօտ դուրս բերել այդ լուրը, բայց և այնպէս տպված լուրի ծաւալից երկու և կէս անգամ աւելի դուրս եկաւ, և դեռ 7—8 խօսքեր ես ինձ անհասկանալի լինելով փակագծի մէջ թողեցի, թէև կարողացայ ընդհանուր միտքը ըմբռնել, որ անկեղծ սրտից ցանկութիւն է յայտնում և շնորհաւորում է «Մշակի» հրատարակութիւնը:

Մի քանի անգամ ներս ու դուրս արի, որ մի որևէ վրացի պատահի, այդ մի քանի անհասկանալի խօսքերը իմանամ, որպէս զի Արծրունին չիմանայ իմ բոբիկութիւնը. սակայն, թարսի պէս, ոչ ոք չը հանդիպեց:

Մի քանի րօպէից ներս մտաւ պ. Գրիգորը, յանձնեցի անդրանիկ թարգմանութիւնս, որը նայելուն պէս սկսեց այնպէս երկար և մի տեսակ ծիծաղել, որ ինքս չը գիտէի ինչ անել՝ թողնել-փախչել թէ մնալ. անզգայացած՝ գլուխս տեղը չէր, մնացել էի կանգնած: Վերջը միայն այսքանը նկատեցի, որ պ. Գրիգորը թարգմանութեանս միմիայն $1/_5$ մասն էր թողել, մնացածը ջնջել էր, որը ինձ տալով ասաց.

— Էհ, ոչինչ. առաջին անգամն է. կը սովորես. մաքուր արտագրիր և տար տպարան, գրաշարին տուր:

Այդ անդրանիկ թարգմանած լուրս «Մշակի» հէնց № 1-ի մէջ տպագրվեց:

Հետևեալ լուրը Մակար արքեպիսկոպոսի (վերջը կաթողիկոս) Նորաշէնի Մարիամեան դպրոցում խօսած քարոզի մասին էր, որը տպվեց «Մշակի» № 2-ում:

Տեսնելով որ պ. Գրիգորին բաւականութիւն եմ պատճառում տուած տեղեկութիւններովս, խոստացայ, որ մշտապէս ամեն համարի համար ամենապակասը երկու լուր հասցնեմ: Եւ այդպէս շարունակում էի, որոնցից որը յարմար էր դատում՝ տըպում էր:

Այդ ժամանակից չը գիտեմ քանի շաբաթ էր անցել, մէկ օր—պէտք է որ այդ օրը չորեքշաբթի լինէր. հետևեալ օրը *) «Մշակը» լոյս պիտի տեսնէր—ներս մտայ խմբագրատուն, խկոյն և եթ նկատեցի, որ պ. Գրիգորը սաստիկ անհանգիստ էր: Այդպէս վրդովված ես նրան երբէք չէի տեսել:

— Գիտե՞ս,—ասաց պ. Գրիգորը,—գուցէ վաղը համարը լոյս չը տեսնի, որովհետև քաղաքական բաժնում վաղվայ համարում արևելեան խնդրի մասին շարուածքը ցենզուրը թոյլ չի տալիս տպագրել. բոլորը ջնջել է. որքան աշխատեցի համոզել, կըրճատել չի համաձայնվում:

Յետոյ ասաց.

— Դու սպասիր այստեղ, ուրիշ նիւթ տամ, տանես տպարան: Իսկ դու ոչինչ լուր չե՞ս բերել:

— Ահա այսօր այս մի լուրն եմ բերել,— ասացի.—Հալաբարի ս. Լուսաւորիչ եկեղ. տէր-Պետրոս քահանային անցեալ գիշեր թալանել են:

— Չի կարելի. չէ որ դուխոստացար,— ասաց,—միշտ երկու լուր հասցնել. քանի օր է չես եկել. դէհ, շտապիր գնա մի լուր ևս բեր, մինչև ես էլ յօդուածս կը վերջացնեմ, կը գաս կը տանես տպարան:

Շուարած մնացել էի կանգնած. մտածում էի՝ ո՞րտեղ գտնեմ կամ լսեմ մի լուր, որ խկոյն հասցնեմ:

— Դէհ գնա, ինչ ես կանգնել:

Դուռը բաց արեց և չը փակեց՝ մինչև դուրս չը գնայի:

Դուրս եկայ ամբողջ Դվօրցովի փողոցը, Երևանեան հրապարակը անցայ. թարսի նըման՝ ոչ մի լուր, ոչ մի տեղեկութիւն չը լսեցի, չիմացայ ու չը գտայ ու չը գտայ:

Երբ վերադառնում էի ձեռնունայն, մըտքով խորասուզված, թէ ի՞նչ պատասխանեմ պ. Գրիգորին, քաղաքային վարչութեան տան առաջ նկատեցի, որ մի փոքրիկ սատկած կատու էր ընկած. խկոյն վազեցի և պ. Գրիգորին յայտնեցի: Նա ժպտալով ասաց.

— Տեսա՞ր, ինչ լաւ լուր բերիր: Բացի այդ լուրը, որ կը տպենք, և այդ մասին յօդուած էլ կը գրենք, կը պախարակենք քաղաքային վարչութեանը, որ ոչ թէ ամբողջ քաղաքը կեղտոտութեան մէջ ընկղմված է կառավարում, այլ և հէնց իր քթի տակ, այդպիսի մի կենտրոն տեղ, ինչպիսին է Երևանեան հրապարակը, սատկած կատուներ են թափված մնում:

Այնուհետև՝ տպվեց այդ թեմայով յօդուած թէ ոչ, ես չեմ յիշում. սակայն այսքանը շատ լաւ եմ յիշում, որ որպէսզի պ. Գրիգորի «քէֆին չը դիպչէի», ինչպէս ասում են, այդ օրվանից յետոյ ամեն համարի համար ստիպված երկու լուրից պակաս չէի տանում, որ կրկին ինձ դուրս չանէր ու յետ չը դարձնէր խոստումս կատարելու համար:

Ահա թէ ինչպէս, ինչ ժամանակից ու հանգամանքից ստիպված՝ դարձայ «Մշակի» անդրանիկ ու մշտական ռեպորտեօր:

Մակար Զմչկեան

«ՄՇԱԿԻ» ԿԱՏԱՐԱԾ ԴԵՐԸ

Да здравствуетъ солнце,
Да скроется тьма.
А. С. Пушкинъ

Այսօր, երբ տօնում ենք «Մշակ» լրագրի բեղմնաւոր գործունէութեան 40-ամեայ յօբելեանը, մեզ պաշարում է երկու տեսակ զգացմունք. մինը՝ տխուր այն պատճառով, որ այլ ևս մեր մէջ չէ իր մահով անյաղթ մահին յաղթած անմոռանալի Գր. Արծրունին, միւսը՝ ուրախ այն պատճառով, որ նրա սկսած գործը այնքան ամրացել և խոր արմատներ է գցել, որ մեր կեանքի բոլոր շրջաններում մենք ամենքս, իւրաքանչիւր քայլափոխում, տեսնում ենք Գր. Արծրունու ներկայութիւնը, նրա գաղափարների յաղթանակը, «Մշակի» մտքերի յարուցած իրագործումը...

Գործունէութեան այն ծրագիրը, որին հետևել է «Մշակը» և յաջորդաբար առաջ տարել, դրված է պարզ և մեկին:

Սթափեցնել և զարթեցնել թմրած ու քնած ժողովուրդը, որ դարեր շարունակ գտնվում էր խաւարի և տգիտութեան մէջ, տարածել նրա մէջ եւրոպական քաղաքակրթութեան սկզբունքները, կոչել նրան հասարակական մտածողութեան և ինքնաքննութեան, զարգացնել նրա մէջ ինքնագործունէութեան և նախաձեռնութեան ոգի— ահա այն հիմնական յատակագիծը, որի վրա հիմնված՝ «Մշակը» առաջ էր տանում իր միօրինակ օրեր, շաբաթներ, տարիներ, տասնեակ տարիներ առանց յոգնելու, վըհատվելու և ընկճվելու... Ճիշդ է, «Մշակի» գործունէութեան ճանապարհին անպակաս են եղել փշեր և տատասկներ, բայց ամեն մի արգելք աւելի ու աւելի ոգեորել են «Մշակին»: Որովհետև «Մշակը» եղել է հզօր իր բարոյական բիւրեղութեամբ, հարուստ իր գաղափարական բովանդակութեամբ, անդրդուելի իր քաղաքացիական արիութեամբ և հեղինակաւոր իր հրապարակախօսական արթնութեամբ... Եւ նա հաւատացել է իր յաղթական առաջխաղացման... Քառասուն տարվայ ընթացքում մեր հասարակական բոլոր խոշոր հարցերը անցան որոշ քննադատութեան բովի միջով և լուսաբանվեցին մեր հասարակութեան համար այն գաղափարների տեսակէտից, որոնք կազմում էին «Մշակի» ոգին և հիմքը:

*) «Մշակը» (մինչև շաբաթը երեք անգամ հրատարակվելը) միշտ հինգշաբթի օրերն էր լոյս տեսնում:
Մ. Զ.

միասին նստում էինք հետու մի անկիւնում և խօսում էինք զանազան հարցերի վերաբերմամբ...: Ես տեսնում էի, թէ ինչպէս թունդ «մշակականները» միմեանց հրելով մատնացոյց էին անում ինձ, որ ինչպէս է, որ մենք Արծրունու հետ նստած՝ խօսում ենք (այդ ժամանակ ստանում էի ես «Նոր-Դարը», իսկ «Մշակը»՝ իմ ամենամօտ բարեկամը, և մենք այդ երկու թերթերի ամեն համարը միմեանց փոխանակում էինք), որոնց վրա ես իսկոյն դարձնում էի Արծրունու ուշադրութիւնը. նա ծիծաղում էր և խնդում, ասելով.

— Միթէ այդպէս են:

— Այո, այո, և շատ խիստերը կան. օրինակ՝ կան դրանց մէջ այնպիսի ողորմելիները, որ, ես ինքս անձամբ եմ տեսել, «Նոր-Դար» լրագիրը ձեռքով չէ վերցրել, այլ ունելիքով (մաշայով). նոյնը «նոր-դարականներն» են արել «Մշակի» վերաբերմամբ...

Եւ ամեն պօստի օրը, երբ գալիս էինք միասին, նստում էինք, և արդէն ինքը Գր. Արծրունին սկզբից տեսնում էր և ծիծաղելով դիմելով ինձ՝ ասում էր.

— Պ. Գուլամիրեանց. ահա սկսեցին... միմեանց հրելը:

—

Գր. Արծրունին Երևանում երկրորդ անգամ

Անմոռանալի բանաստեղծ Ռափայէլ Պատկանեանը Երևանումն էր. իջևանել էր բժիշկ Լևոն Տիգրանեանցի մօտ: Երևանումն էր և Գր. Արծրունին. երկուսի հետ ես արդէն տեսակցել էի: Մէկ օր գնացի Ռափայէլ Պատկանեանի մօտ և հրաւիրեցի մեզ մօտ ճաշի, ասելով որ խնդրելու եմ և Արծրունուն. նա ծիծաղելով ասաց.

— Այս անպիտան բժիշկը ինձ չէ թողնում տանից դուրս գամ. քանի անգամ ցանկացել եմ երեկոյեան ձեզ մօտ գալ, բայց և ոչ մէկի մօտ չէ թողնում: Բայց կարծեմ, պ. Գուլամիրեանց, այսօր երեկոյեան Արծրունին տիկնոջ հետ պիտի մեկնի: Եթէ նա գալու լինի ձեզ մօտ, ուրեմն ես ևս կը գամ, այլապէս՝ ճանապարհից յետ չեմ մնայ, որովհետև ես ևս մտադիր եմ առաւօտեան շատ վաղ գնալ:

— Շատ լաւ. ես ձեզ կը յայտնեմ:

Կառքը դարձրի Մելիք-Աղամալեանցի տունը. Գր. Արծրունին լուսամուտի մօտ նստած էր. մօտեցանք միմեանց և բարեւլուց յետոյ՝ նստեցինք և խօսեցինք, որից յետոյ՝ խնդրեցի մեզ մօտ ճաշի լինել:

— Շնորհակալութիւն մեծապէս. մենք այսօր երեկոյեան գնալու ենք, և ահա կառքի տոմսակը:

— Այդ ոչինչ. ես պօստային կառավարչին կը խնդրեմ, որ թոյլ տայ նոյն տոմսով վաղը. ես պատասխանատու եմ. միմիայն կացէք խնդրեմ:

— Շատ լաւ, ուրեմն ստացէք տիկնոջ համաձայնութիւնը:

Ես դարձայ դէպի տիկինը.

— Մարիա Ղահրամանովնա, խոնարհաբար խնդրեմ՝ այսօր բարեհաճէք մնալ. վաղը կը գնաք:

— Ա՜խ, պ. Գուլամիրեանց, բոլոր բաները դարսել վերջացրել եմ. խնդրեմ ներէք, չենք կարող մնալ:

Եւ այսպէս վերջացաւ.

Յետոյ ասացի. Գրիգոր Երեմեևիչ Երևանում կայ այժմ մէկ զարգացած և բաւականին խելօք պարսիկ. նա պարսկաստանցի է և միշտ հետաքրքրվում է հայ լրագիրներով, մանաւանդ ձեր «Մշակով»: Այդ պարսիկը շատ մօտ ծանօթ է ինձ հետ: Նա ծանօթ է շատերի հետ, որպէս տեղիս թեմակալի հետ, և մի քանի անգամ գնացել է Էջմիածին, կաթողիկոսի համար պարսկերէն նամակներ է գրել: Ամեն պօստի օրը գալիս է ինձ մօտ, և «Մշակից» հարկաւոր բաներ թարգմանաբար պատմում եմ. ես նրան խորհուրդ եմ տալիս, որ հայերէն կարդալ սովորէ: Երէկ նրան ասացի ձեր գալստեան մասին. նա շատ ուրախացաւ և յատկապէս խնդրեց, որ ձեզ հետ ծանօթացնեմ. ես ասել եմ, որ այսօր ժամը 11-ին լինելու եմ ձեզ մօտ. նա ինքը այժմ գուցէ գայ:

— Շատ շնորհակալ եմ, որ այդքան նեղութիւններ էք կրում համերաշխութեան պատճառ դառնալու՝ «Մշակից» կտորներ հասկացնելով:

Եւ յանկարծ նա երևաց բակում. Նրան հրաւիրեցինք մեզ մօտ. մտաւ թէ չէ՝ ես իսկոյն ծանօթացրի, և նա սաստիկ յարգանքով բարևելուց յետոյ՝ բաւականին խելօք ու զգացված ճառ արտասանեց, որը ես իսկոյն թարգմանեցի, մօտաւորապէս ասելով.

— Դուք, պ. Արծրունի, ձեր «Մշակ» պատուական լրագրով՝ մեծ բաներ էք անում. օրինակ՝ միշտ քարոզում էք համերաշխութիւն, եղբայրութիւն և այլն և այլն, և մենք չը նայելով որ հայերէն կարդալ չը գիտենք, բայց շնորհիւ իմ հայ բարեկամների, որոնցից մինն է պ. Գուլամիրեանցը, միշտ լսում ենք ձեր քանքարաւոր մտքերը:

— Մեծապէս շնորհակալութիւն, պատուական սէյիդ,—ասաց Արծրունին,— ձեր արտասանած խորհրդաւոր ճառի համար: Ձեր մասին ինձ պատմել է այսօր պ. Գուլամիրեանցը. շատ ուրախ եմ, որ լաւ ու բարի համբաւ ունէք: Դուք աշխատեցէք սովորել հայերէն. ձեր պարսկերէն տառերը շատ դժուար են:

Եւ այսպէս բաւականին միջոց խօսակցելուց յետոյ՝ մնաք բարև ասելով մեկնեցինք պարսիկի հետ, որը չափազանց ուրախ տրամադրութեամբ հեռացաւ:

Արգար Ստ. Գուլամիրեան

Երևան

[illegible]

լինել։ Որովհետև «Մշակը» աշխատել է մշտապէս, որ նրա մէջ մտնեն թարմ հոսանքներ, գործեն այն բոլոր ոյժերը, որոնք նոր խօսք ունեն ասելու, նոր միտք ունեն յայտնելու, նոր եռանդ ունեն մտցնելու երկրի կուլտուրական առաջադիմութեան գործի մէջ և այդ։ «Մշակի» հիմնական ծրագիրը և ուղղութիւնը մնում էին հաստատ և անշեղ, իսկ բովանդակութիւնը տարէ-տարի ընդարձակվում էր և ձգտում իր մէջ ամփոփելու ժողովրդական կեանքի բոլոր արտայայտութիւնները։ Անդադար առաջադիմելով, անդադար թարմանալով մտաւոր նոր հոսանքներով, գործակցութեան հրաւիրելով թարմ և գործունեայ ոյժերը, «Մշակ» լրագիրը պահպանել է ամբողջ քառասուն տարի իր կենսունակութիւնը և անպայման նոյն եղանակով նա առաջ կը գնայ և ապագայում։ Որովհետև «Մշակը» հայ ժողովրդի առաջադիմութեան կենդանի ներկայացուցիչն է, ուստի տօնելով «Մշակ» լրագրի 40-ամեակը՝ կը նշանակէ տօնել հայ կեանքի վերածնութիւնը և առաջադիմութիւնը։

Ողջո՜յն քեզ, փայլուն յոբելեար «Մշակ», ողջո՜յն քեզ, կենսունակ հայ ժողովուրդ։

Շուշի Պօղ. Զաքարեան

ԻՄ ՆՈՒԷՐԸ «ՄՇԱԿԻՆ»

(Ո ւ ղ ե ր ձ)

—

Այսօր տօնվում է մեր սիրելի, մեր պաշտելի «Մշակ» լրագրի գոյութեան 40-ամեայ յոբելեանը։

40 տարի... Դա մի ժամանակամիջոց է, որի ընթացքում կարողացաւ ապրել և գոյութիւն պահպանել «Մշակի» պէս առաջադիմական և ազատ գաղափարի համար մարտնչող թերթը...

40 տարի... Դա գործունէութեան տասնեակ տարիների մի շրջան է, որով կարող էր անցնել միայն մեր անմոռանալի Գրիգոր Արծրունու ստեղծած օրգանը՝ «Մշակ» լրագիրը...

40 տարի... Դա մի կուլտուրական յաղթանակ էր—մի յաղթական գործունէութեան ժամանակաշրջան—ուր փայլեց, առաջ անցաւ «Մշակի» լուսաւոր գաղափարը և հասաւ իր առաջադիմութեան գագաթնակէտին...

Եւ այդ յաղթական գործունէութեամբ, այդ փայլուն աշխատանքի վեհութեամբ մըխիթարվեց հայ հասարակութիւնը, որի հազարաւոր անդամները և ժողովրդական հաստատութիւնները այս հանդիսաւոր ժամին, այս ազգային-կուլտուրական տօնախմբութեան բոլէին աշխարհի զանազան կողմերից իրանց սրտաբուղխ նուէրներն ու բարեմաղթութիւններն են առաքում «Մշակի» գոյութեան և յարատևութեան փառքը էլ աւելի ամրացնելու նպատակով։

Դա հայ հասարակութեան, հայ ժողովրդի անմիջական քաղցր պարտականութիւնն է, մի հասարակութիւն, որի ամբողջ կեանքը և կենցաղավարութիւնը՝ 40 երկար տարիներ՝ «Մշակը» ցոլացրեց իր էջերում անխոնջ, անխարդախ և անյողդողդ կերպով, մի ժողովուրդ, որը տուեց և տալու է իր օժանդակութիւնը իր պաշտած թերթի ապահովութեան համար։

Սակայն որքան էլ որ առատ լինեն մեր նուէրները և սրտաբուղխ մեր բարեմաղթութիւնները «Մշակին» ապահովելու և պըւստելու համար, այնու ամենայնիւ դրանք դարձեալ քիչ են, քանի որ «Մշակը» շատ մեծ արժանիքներ ունի կամ՝ «Մշակը» արժանի է իր լիակատար վարձատրութեան...»։ Նա, մի խօսքով, արժանի է բարձր գնահատութեան, բարձր մեծարանքի...

Այսօր, «Մշակի» 40-ամեայ յոբելեանի օրը, ամեն ոք բերում է իր դրամական նուէրը, իր հարստութեան մասն ու բաժինը «Մշակի» գոյութեան և յարատևութեան առիթով։ Իսկ ես ոչ նիւթական կարողութիւն ունեմ և ոչ էլ դրամական հարստութիւն, որպէսզի ես ևս իմ անձնական նուէրն անեմ «Մշակի» ապահովութեան գանձարանին։ Այլ իբրև մի համեստ գաւառական թղթակից, այսօր բերում եմ պաշտելի թերթին իբրև նուէր իմ ամբողջ մտաւոր կարողութիւնը, թափում եմ «Մշակի» առաջ իմ 25 տարվայ գրաւոր վաստակը, երբ անքուն գիշերները կրթնած սեղանիս վրա իմ մտաւոր աշխատութիւնը՝ թոյլ գրչիս միջոցով՝ խմբագրել եմ թղթի վրա՝ «Մշակի» համար նիւթեր հաղորդելով, որոնց տարիների ընթացքում «Մշակը» սըփռել է իր էջերում...

Ահա միայն այդ կը լինի իմ նուէրը պատւական «Մշակին», որի համար քաղցր պարտականութիւն եմ զգում նուիրել իմ գրական աշխատութիւնը նաև ապագայում, եթէ կը ներեն ինձ իմ բարոյական և ֆիզիքական միջոցները...

Եւ ահա այս հանդիսաւոր բոլէին, յարգելի պարոններ, ես, իբրև գաւառի մի նուաստ թղթակից, իմ անկեղծ սրտի խորքից առաքում եմ իմ սրտագին բարեմաղթութիւնները, ասելով՝ «Կեցցէ անմոռանալի Գ. Արծրունու ստեղծած թերթը՝ «հայի «Մշակը», ցանկանալով նրան թևակոխելու նորանոր 40-ամեակներ՝ յաւերժ յիշատակ իր հիմնադրի, որի ուրուականը աներևոյթ կերպով այս բոլէիս սաւառնում է ձեր գլխի վրա և հրճվում ձեր կատարած աննման տօնակատարութեան շնորհով...

Թո՛ղ կեցցէ «Մշակը», թո՛ղ կեցցեն նրա ղեկավարները, նրա աշխատակիցները՝ ի փառս «Մշակի» առաջադիմութեան և նրա գործի յարատևութեան...

«Մշակի» աշխատակից՝ Գ. Սինանեան

Նոր-Բայազէտ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆ ՄԻ ՆՄՈՅՇ

—

Ղզլարի Փոխադարձ Վարկի Ընկերութիւնը այս տարի բոլորեց իր գործունէութեան եօթներորդ տարին, և վերջերս մեր ձեռը պատահմամբ ընկաւ այդ հիմնարկութեան 1911 թ. տարեկան հաշիւը։

Մեր նպատակը չէ այստեղ խօսել այդ Ընկերութեան գործունէութեան մասին, այլ կուզէինք ընդգծել մի հանգամանք, որը ահա երկրորդ տարին է, ինչ կարմիր թելի նման անցնում է այդ Ընկերութեան հաշիւների միջով և ակամայից նայողի ուշադրութիւնը գրաւում։

Ինչպէս ընդհանրապէս ամեն տեղ ընդունված է փոխադարձ վարկի ընկերութիւնների մէջ, այդ Ընկերութիւնն էլ ահա մի քանի տարի է, հետևելով նոյն օրինակին, տարվայ վերջը, հաշւետւութեան ժամանակ, մի որոշ մաս իր զուտ արդիւնքից յատկացնում է բարեգործական նպատակով զանազան հասարակական հիմնարկութիւններին։

Ի հարկէ, ի՛նչ ասել կուզի, բարեգործութիւնը լաւ բան է։ Բայց երբ այդ բարեգործութիւնը կատարվում է ոչ արդարացի ձևով, երբ այդ բարեգործութիւնը զանազան մարդիկ հիւսում են որոշ դասակարգային շահերով տոգորված նեղ և կեղտոտ կանվայի վրա, բարեգործութիւնը այլևս կորցնում է իր նշանակութիւնը, նա դառնում է անպատւաբեր, մինչև անգամ զզւելի։

Իսկ մեր Փոխադարձ Վարկի Ընկերութեան խորհրդի այս տարվայ առաջարկած բարեգործութիւնը հետևեալ պատկերն է կրում։

1) Ղզլարի բարեգործական ընկերութեան 200 ր., 2) Ռուսաց ծխական դպրոցին 50 ր., 3) Հայոց ծխական դպրոցին*) 150 ր., 4) Քաղաքային դպրոցին 50 ր., 5) Քաղաքային օրիորդաց դպրոցին 25 ր., 6) Կանանց խնամակալ ընկերութեան կար և ձևի ուսումնարանին 25 ր., 7) Թուրքաց ուսումնարանին 25 ր., 8) Օրիորդաց մասնաւոր պրօգիմնազիային**) 1378 ր. 54 կ.։

Թողնելով առայժմ՝ խօսել թէ հասարակութեան ո՛ր դասակարգի զաւակներն են կրթվում այդ պրօգիմնազիայում և ովքե՛ր են նրանց կարօտեալ ծնողները, որոնց խորհուրդը տալիս է առաջնակարգ տեղը, նախ կուզէինք պարզել, թէ ում կողմէնքից է դիզվել այն օգուտը, որի առիւծի պատառը հասնում է պրօգիմնազիային։ Սրա պատասխանը հեշտալի կերպով տալիս է մեր առաջ դրված Ընկերութեան հաշիւը, որից երևում է, որ միմիայն մուրհակների զեղչելուց Ընկերութիւնը ունեցել է 18,591 ր. 15 կ. օգուտ. և անշուշտ այդ գումարը տուողները եղել են մանր այգետէրեր, մանր վաճառականներ, զանազան արհեստի մարդիկ, որոնք ամենից շատ են կարօտ Ընկերութեան օգնութեանը, սակայն ամենից քիչ կապ ունեն պրօգիմնազիայի հետ։

Բայց ովքե՛ր են այն կարօտեալները, որոնց խորհուրդը ցոյց է տալիս իր կարեկցութիւնը։ Սրա պատճառն նոյնպէս տալիս է մեր առաջ դրված Ընկերութեան հաշիւը։

Այդ հաշիւը ապացուցում է, որ այդ կարօտեալների գումարները նոյն Ընկերութեան մէջ ընթացիկ հաշւում 1911 թ. արել են ընդհանուր շրջանառութիւն 2.286,073 ր. 95 կ. և չը նայելով Ընկերութեան վճարած չնչին 4%-ին՝ զուտ արդիւնք են ունեցել 10,140 ր. 06 կոպէկ։

Գ. Ջանջուղազեան

Ղզլար

*) Այդ դպրոցներում կրթութիւն են ստանում 260 աշ.-աշակերտուհի, որոնցից միայն 1/4 մասը հազիւ կարողանում է 10 ր. թոշակ վճարել։ Մնացեալները միանգամայն աղքատ դասակարգից են, որոնք յաճախում են ուսումնարան մերկ և քաղցած։

**) Պրօգիմնազիան ունի 50—60 աշակերտուհի։ Դժբաղդաբար մնացեալ ուսումնարանների սաներ ի թիւ մասին ձեռքի տակ չունենք հաստատ տեղեկութիւններ։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

◆ Ուրբաթ, մայիսի 25-ին, Թագուհի Կայսրուհի Ալէքսանդրա Ֆէօդօրօվնայի ծննդեան օրը, Ալէքսանդրո-Նևսկի զինուորական տաճարում պատարագից յետոյ կատարվեց գոհացողական մաղթանք։ Արսենալի սարից արձակեցին 21 թնդանօթային պայթիւններ։ Մաղթանքին ներկայ էին բոլոր ատեանների և հաստատութիւնների ներկայացուցիչները։ Մաղթանքներ կատարվեցին նաև Վանքի մայր տաճարում և ուրիշ դաւանութիւնների աղօթատներում։ Քաղաքը զարդարված էր դրօշակներով, իսկ երեկոյեան ճրագավառված էր։

◆ Փոխարքայի օգնական գեներալ Շատիլով վերադարձաւ իր ճանապարհորդութիւնից, որ նա կատարեց Բէլի-Կլիւչ՝ ներկայ լինելու զինուորական տօնակատարութեան։ Նրան ուղեկցում էր Թիֆլիսի նահանգապետ Ա. Չերնեավսկին, որը նոյնպէս վերադարձաւ Թիֆլիս։

◆ Թիֆլիսի առաջնորդ Եփրեմ եպիսկոպոսը այսօր առաւօտեան ճանապարհ ընկաւ դէպի Ղազախի գաւառի Քարվանսարա գիւղը՝ հանդիպելու Վեհափառ Կաթողիկոսին, որ ճանապարհ է ընկնելու Էջմիածնից մայիսի 28-ին և կը լինի Քարվանսարայում մայիսի 29-ին։

◆ Հանգուցեալ Գ. Սունդուկեանցի անմահ «Պէպօյի» քառասնամեակի լրացման պատճառով, այսօր, կիրակի, մայիսի 27-ին, կը տրվի «Պէպօյի» ներկայացումը Վրաց Ազնուականների թատրոնում։ Նշանակելի է, որ այդ թատրոնի տեղում կառուցված էր մի ժամանակ «Մշակի» հիմնադիր Գր. Արծրունու թատրոնը, որը իր ժամանակ կատարեց յայտնի կուլտուրական դեր և որի բեմի վրա յաճախ ներկայացվել են Գ. Սունդուկեանցի պիէսները։ Այնտեղ ներկայացումից առաջ դերասան Գեղէօն Միրաղեան կը կարդայ մի ամփոփ դասախօսութիւն «Երկու խօսք Գրիգոր Արծրունու և Գաբ. Սունդուկեանի մասին» վերնագրով։

◆ «Մշակի» յոբելեանի առիթով լոյս տեսաւ մի յատուկ ժողովածու՝ նուիրված կանանց խնդրին։ Ժողովածուն կազմված է այն յօդուածներից, որոնք տպվել են «Մըշակ» լրագրի մէջ սրա 40-ամեայ գոյութեան ընթացքում. Ժողովածուն պարունակում է միայն յօդուածների մի մասը. հետևեալ հատորում լոյս կը տեսնեն միւս յօդուածները և կը զետեղվի մի ընդհանուր տեսութիւն՝ կանանց խնդրի մշակութեան մասին։ Ժողովածուի հրատարակութեան նախաձեռնութիւնը պատկանում է կանանց յոբելեանական յանձնաժողովին։

◆ Վաղը, երկուշաբթի, մայիսի 28-ին, տեղի կունենայ Թիֆլիսի Հայ Գիւղատնտ. և Տնայնագործական Ընկերութեան նիստը՝ լսելու առաջիկայ ամառվայ գործունէութեան ծրագիրը և զեկուցումները՝ Ս. Աթանասեանի փորձնական դաշտերի մասին լեռնային շրջանում և Ա. Քալանթարի զեկուցումը Բ. Նաւասարդեանի վարդանոցի մասին։ Սկիզբն է 8 ժամին երեկոյեան։

◆ Երէկ բացվեց նկարիչ Գէորգ Բաշինջաղեանի պատկերահանդէսը Թիֆլիսի Ժողովարանի ձմերային բնակարանի դահլիճում։ Պատկերների մէջ կան բազմատեսակ տեսարանների գեղարուեստական ստեղծագործութիւններ։ Լուսնեակ գիշերների, ամպերի, ծառաստանների, ջրային տարածութիւնների նկարագիրները շոյում են դիտողի տեսութիւնը և շարժում հետաքրքրութիւն։ Առանձին յիշատակութեան արժանի է «Գեթսեմանի այգին», որտեղ մարդկութեան Փրկիչը մեկուսացած խոր մտախոհութեան մէջ է։ Այդ ցուցահանդէսի մասին կը խօսենք «Մշակի» հետևեալ համարներից մէկում։

◆ Մեզ հաղորդում են, որ Թիֆլիսում հիմնվող առևտրական բանկը մի գեղեցիկ նորութիւն է մտցնում իր կանոնադրութեան մէջ, այն է՝ նա ծրագրում է օգնութիւն հասցնել փոխատու-խնայողական և առհասարակ գիւղական կօօպերատիվ ընկերութիւններին, բաց անելով նրանց համար կրեդիտ։

◆ Այս ամառ Պեատիգորսկ քաղաքում նշանակված է ձիերի մի մեծ ցուցահանդէս։ Նա կը բացվի յուլիսի վերջին և կը շարունակվի մինչև օգոստոսի 6-ը։ Ընտիր և տիպական ձիերի պարգևատրութեան համար նշանակված է մինչև 34,000 րուբլի գումար։

◆ Մեզ հաղորդում են, որ վաղվայ նիստում Թիֆլիսի Հայ Գիւղատնտեսական և Տնայնագործական Ընկերութեան վարչութիւնը կը ծանօթացնի իր անդամներին այն ծրագրի հետ, որով պէտք է դասախօսութիւններ կարդացվեն Ալէքսանդրապօլում ամառվայ ընթացքում։ Ծրագիրը պաշտօնապէս հաստատված է գործադրութեան համար։ Նիստին կարող են ներկայ լինել բոլոր ցանկացողները։

◆ Այս ամառ սպասվում են եւրոպական ճանապարհորդներ Շվէյցարիայից և Գերմանիայից, որոնք մտադրութիւն ունեն ուսումնասիրել մեր երկրի լեռնային մասերի բուսաբանութիւնը և կենդանաբանութիւնը։ Նրանց ճանապարհորդութեան ծրագրի մէջ մտնում են Սևանի լճի Գեղարքունիքի, Ծաղկաձորի, Արարատեան դաշտի և Շիրակի այցելութիւնները։

◆ Մեզ հաղորդում են, որ Կուր գետի ստորին հոսանքում սկսել են գարու արտերի հունձը։ Բերքը այս տարի ընդհանրապէս բաւարար է։ Ղազախի գաւառի այն գիւղերը, որոնք տափարակին մօտ են, մի երկու շաբաթից յետոյ հնձած կը լինեն իրանց արտերը։ Եթէ այգիների վնասը չը լինէր, այս տարվայ բերքը աչքի ընկնողներից մէկը կը լինէր վերջին տարիներում։

◆ Ալէքսանդրապօլի ս. Փրկիչ եկեղեցու հոգաբարձութիւնը պաշտօնական թղթով տեղեկացնում է Թիֆլիսի Հայ Գիւղատնտեսական և Տնայնագործական Ընկերութեան վարչութեանը, թէ դպրոցի երկու սենեակները և ծառային դնում է Ընկերութեան տրամադրութեան տակ ամառային դասընթացքների կազմակերպութեան համար։ Այդ թուղթը կը կարդացվի Ընկերութեան վաղվայ ժողովում։

Խմբագիր՝ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Ե. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀՕՆՕՐՐԷԻ (ՏՐԻՊՊԷՐ) ԴԷՄ
Ն Ո Ր - Մ Ի Ջ Ո Ց
„SALO—ՊԻՉԻԼԻՆ"
ներգործում է արագ և արմատականապէս, և բժիշկների վկայութեամբ համարվում է իբրև հաստատուն միջոց։ Գործադրելու ձեռնարկը կցված է արկղիկին։ Իսկականը մետաղեայ արկղներում, հատը՝ 1 ր. և 1 ր. 80 կ.։
Միաժամանակ լաւ է ներգործում թէ սուր եւ թէ յարատեւ բնոյթ ունեցող դէպքերում եւ կարճ ժամանակի ընթացքում վերացնում է ամենայամառ բորբոքը։
ՊԱՀԵՍՏԸ՝ Петербургъ, Разъѣзжая ул., № 7, аптека Б. Конгейма.
Ուղարկվում է վերադիր վճարով։ Ճանապարհածախքը պօստային սակագնով։
Գտնվում է Կովկասեան Ընկերութեան Դեղային Ապրանքների վաճառանոցում։
(Կ.) (П. 23620) 52—20

Золотая медаль Лондонъ 1893 г.
ОСТЕРЕГАТЬСЯ ПОДДѢЛОКЪ! ПРОВИЗОРА Г. Ф. ЮРГЕНСЪ БОРНО-ТИМОЛОВОЕ МЫЛО ОТЪ ПОТА, ЗАГАРА, ВЕСНУШЕКЪ, УГРЕЙ, ПРЫЩЕЙ И ЖЕЛТЫХЪ ПЯТЕНЪ. БЛАГОВОННОЕ ТУАЛЕТНОЕ МЫЛО ВЫСШАГО ДОСТОИНСТВА ПРОДАЕТСЯ ВЕЗДѢ 1/1 кус. 50 к. 1/2 кус. 30 к.
Главный складъ у Г. Ф. Юргенсъ, Москва.
(М. 5874) 24—9

ԲԺԻՇԿ
Ա. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ
մանկանց կիսաշխատող
ՀԻՒԱՆԴՆԵՐԻ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆԸ «ՌՕՍՍԻԱ» ՀԻՒՐԱՆՈՑՈՒՄ։
(ա.օ.) 377. 3—2

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՖԷԼԴՇԷՐ
Ա. Գ. ԵՍԱՅԵԱՆ
Семеновская ул., № 9. Ժամը 3—4-ը։

Ա. ԵՍԱՅԵԱՆԻ
ԳԱՂՏՆԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ
ԲԺՇԿԱՐԱՆ
բազմաթիւ խորհուրդներով, բէյէպտներով և նկարներով. գինը 50 կոպ. ճանապարհածախսը 15 կ. մարկաներով։ Բժշկարանը պահանջողներին ՁՐԻ, իբրև պրէմիա, միաժամանակ կուղարկվի նոր լոյս տեսած ծիծաղաշարժ վօդևիլ՝ «ՆԻԿԱՐՄԱՏԻ ՃԱԼՎԱՐԸ» (առանձին՝ գինն է 20 կոպ.)։
Դիմել՝ Тифлисъ, Семеновская ул. № 9. Артемію Есаянцу.
(Ե.Հ.Կ.) 287. 50—12

ՊԱՀԱՆՋԵՑԷՔ ԱՄԵՆՈՒՐԵՔ
Մ. ԼԱԳԻՁԷ եւ Կº ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ
ԱՐՀԵՍՏԱԿԱՆ, ՀԱՆՔԱՅԻՆ ԵՒ ԲՈՒԺԻՉ ՄՐԳԱՅԻՆ ՋՐԵՐԸ
Մրգային ջրերը բացառապէս պատրաստվում են քիմիապէս զտած, մրգային և պտղային իսկական հիւթերից, օշարակից և ամենաընտրովի մրգահիւթերից, եռացրած և զտած ջրից ու մաքուր շաքարից։
ՀԱՄԸ և ԱՆՈՒՇԱՀՈՏ ԼԻՆԵԼԸ ԳԵՐԱԴԱՍ։
Ֆիրման պարգևատրված է ոսկէ և արծաթէ մեդալներով՝ ՋՐԵՐԻ լաւ յատկութեան համար։
ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐԸ Թիֆլիսում, Գօլովինսկի պր., № 6. տելէֆ. 4—11.
Քութայիսում, Պուշկինսկի, № 5.
(Կ.) 355. 20—5

Եղբ. Իվ. եւ Գվ. Մալշեվների պահեստում
այս օրերս ստացված են ապակեայ ապրանքներ, այն է՝ կոնեակի, շամպայնի, բորդօյի, մադէրի, օղու (մենավաճառ), լիմոնադի, սելտէրեան ջրի ՇԻՇԵՐ, դատարկ աղիւսներ ՖԱԼՅՈՆԻԷ, կլոր շիշեր (սուլէյներ) 1/4, 3/4, 1/2 և 1 վեդր., քառակուսի չափ 1/4 և 1/10, բանկաներ քաղցրաւենիքի համար, լամպի ապակիներ, լամպաներ, սեղանատան բիւրեղեայ ապակուց ամանեղէններ։ Կան մեծ քանակութեամբ լուսամուտի ապակիներ։ Գները բոլոր ապրանքների ԲԱՒԱԿԱՆԱՉԱՓ ԷԺԱՆԱՑՎԱԾ ԵՆ։
Պահեստը՝ Великокняжская, 24. Խանութը՝ Михайловскій пр., 67.
(Հ. ու.կ.) 347. 12—5

ԽԱՆՈՒԹԻ ԵՒ ԱՐՀԵՍՏԱՆՈՑԻ
ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՃԱՌՈՎ
ԵՂԲ. ՍԱՖԱՐԵԱՆՑՆԵՐԻ ԵՒ ՏԷՐ-ՍԱՀԱԿԵԱՆԻ
ՊԱՏՐԱՍՏԻ ՀԱԳՈՒՍՏԵՂԷՆԻ
ՊԱՐԻԶԵԱՆ ԽԱՆՈՒԹԸ
Մայիսի 21-ից սկսեալ ունի
ՉԵՂԱԾ ԽՈՇՈՐԱԳՈՅՆ ԶԵՂՋՈՎ
ՄԵԾ ԷԺԱՆ ՎԱՃԱՌՔ
Էժան վաճառքից յետոյ խանութը ժամանակաւորապէս փակ կը լինի։
ԳՕԼՕՎԻՆՍԿԻ ՊՐ., ՔԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԴԻՄԱՑ։ ՏԵԼԵՖՕՆ № 258.
(22, 27, 31, 3) 356. 5—3

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный.